

สารนิพนธ์

เรื่อง การศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมศิลปะจามแบบมิเชิน E1

โดย

นางสาวณัฏฐณิชา ประพุดติกิจ

รหัสนักศึกษา 05580723

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ชื่อเรื่องสารนิพนธ์	การศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมศิลปะจามแบบมิเชิน E1
ผู้เขียน	นางสาวณัฏฐณิชา ประพฤติกิจ
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์	อาจารย์สุพิชฌาย์ แสงสุขเอี่ยม
สาขาวิชา	เอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
ปีการศึกษา	2561

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมศิลปะจามแบบมิเชิน E1 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมปราสาทมิเชิน E1 โดยศึกษาจากเสาประดับบนฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชิน E1 และเปรียบเทียบกับรูปแบบศิลปะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16

ผลการศึกษาพบว่า ฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชิน E1 ถูกสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานศิวลึงค์ขนาดใหญ่ ตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย บริเวณรอบฐานสลักหินปรากฏรูปแบบสถาปัตยกรรมและลวดลาย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 แกะสลักอย่างประณีตเป็นภาพการรำรำ การเล่นดนตรี รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ลายส่วนใหญ่เป็นลายพรรณพฤกษาและลายประจายามก้ามปูซึ่งเป็นลักษณะเด่นของปราสาทหมายเลข E1 บริเวณซุ้มโค้งที่ปรากฏบนฐานสลักหิน แกะสลักลวดลายดอกไม้ ตรงตัวเสาเขาทำให้เกิดร่องตรงกลาง ลักษณะลวดลายที่ปรากฏบนฐานสลักหินนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับลวดลายประดับที่พบในศิลปะสมัยทวารวดีและสมัยสมโบร์ไพรกุก ซึ่งศิลปะเหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดีย

คำสำคัญ : สถาปัตยกรรมจาม, มิเชิน E1, ฐานสลักหิน

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เรื่องการศึกษาผลตายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมศิลปะจามแบบมิเชิน E1 เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชา 450109 การศึกษาเอกเทศ (INDEPENDENT STUDY)

สารนิพนธ์ชิ้นนี้สามารถสำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับการกรุณาอย่างสูงจาก อาจารย์สุพิชฌาย์ แสงสุขเอี่ยม อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย ที่กรุณาให้คำแนะนำและให้คำปรึกษา ตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างยิ่ง จนทำให้งานวิจัยในครั้งนี้ เสร็จสมบูรณ์ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณอาจารย์อย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ ขอขอบคุณครอบครัว และเพื่อน ๆ ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ตลอดจนให้กำลังใจ ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผู้วิจัยหวังว่า งานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ หากมีข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้าก็ขออภัยไว้ ณ ที่นี้

ณัฐธิดา ประพตติกิจ

สารบัญ

บทคัดย่อ.....	ก
กิตติกรรมประกาศ.....	ข
สารบัญ.....	ค
สารบัญรูปภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย	3
1.3 ขอบเขตการศึกษาวิจัย.....	3
1.4 วิธีการศึกษาวิจัย.....	3
1.4.1 รวบรวมข้อมูลเอกสาร	3
1.4.2 ศึกษาข้อมูลหลักฐานจากฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชิน E1	3
1.4.3 นำข้อมูลมาศึกษาตลอด.....	3
1.4.4 นำลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับที่ฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชิน E1 มาเปรียบเทียบกับรูปแบบศิลปะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16	3
1.4.5 รวบรวมข้อมูลเอกสาร	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย.....	3
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
2.1 เอกสารเกี่ยวกับอาณาจักรจามปาและโบราณสถานมิเชิน	4
2.2 เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรมปราสาทมิเชิน.....	5
บทที่ 3 ประวัติของอาณาจักรจามปาและกลุ่มโบราณสถานมิเชิน.....	7
3.1 ประวัติศาสตร์อาณาจักรจามปา.....	7
3.2 ประวัติเมืองมิเชิน	8

3.3 กลุ่มโบราณสถานมิเชิน.....	10
3.3.1 โบราณสถานกลุ่ม A.....	12
3.3.2 โบราณสถานกลุ่ม A'.....	13
3.3.3 โบราณสถานกลุ่ม B.....	13
3.3.4 โบราณสถานกลุ่ม C.....	14
3.3.5 โบราณสถานกลุ่ม D.....	15
3.3.6 โบราณสถานกลุ่ม F.....	16
3.3.7 โบราณสถานกลุ่ม G.....	16
3.3.8 โบราณสถานกลุ่ม H.....	17
3.3.9 โบราณสถานกลุ่ม K.....	17
3.3.10 โบราณสถานกลุ่ม L, M และ N.....	17
3.4 รูปแบบสถาปัตยกรรมจามในปราสาทมิเชิน.....	18
3.5 โบราณสถานมิเชินกลุ่ม E.....	19
3.6 ปราสาทมิเชิน E1.....	22
บทที่ 4 ลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับและเปรียบเทียบลวดลายกับรูปแบบศิลปะอื่น ๆ.....	23
4.1 ลักษณะปราสาทมิเชินหมายเลข E1.....	23
4.2 บริบทของฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชินหมายเลข E1.....	24
4.3 รูปแบบโครงสร้างฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชินหมายเลข E1.....	26
4.4 ลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับในฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชิน E1.....	34
4.5 การเปรียบเทียบลักษณะและลวดลายบนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1 และศิลปะเขมรสมัยสมโบร์ไพรกุก.....	36
4.6 การเปรียบเทียบลักษณะและลวดลายบนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1 และศิลปะไทยสมัยทวารวดี.....	39
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย.....	42

บรรณานุกรม.....	43
ประวัติย่อผู้ศึกษา	45

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่ 1	แผนที่อาณาจักรจามปา.....	7
ภาพที่ 2	แผนที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์มิเซิน.....	8
ภาพที่ 3	กลุ่มโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์มิเซิน.....	10
ภาพที่ 4	แผนผังโบราณสถานมิเซิน.....	11
ภาพที่ 5	แผนผังโบราณสถานมิเซินกลุ่ม A-H.....	12
ภาพที่ 6	โบราณสถานกลุ่ม A.....	12
ภาพที่ 7	โบราณสถานกลุ่ม B.....	13
ภาพที่ 8	ปราสาทมิเซินหมายเลข B1.....	14
ภาพที่ 9	ปราสาทมิเซินหมายเลข C1.....	14
ภาพที่ 10	โบราณสถานกลุ่ม D.....	15
ภาพที่ 11	โบราณสถานกลุ่ม F.....	16
ภาพที่ 12	โบราณสถานกลุ่ม G.....	16
ภาพที่ 13	ปราสาทมิเซินหมายเลข H1.....	17
ภาพที่ 14	ผังโบราณสถานกลุ่ม E.....	19
ภาพที่ 15	ปราสาทมิเซินหมายเลข E7.....	20
ภาพที่ 16	ประติมากรรมพระคเณศสี่กรภายในปราสาทมิเซินหมายเลข E5.....	21
ภาพที่ 17	หน้าบันรูปวิษณุอนันตศायินจากโบราณสถานกลุ่ม E.....	21
ภาพที่ 18	ผังปราสาทมิเซินหมายเลข E1.....	23
ภาพที่ 19	ฐานสลักหินปราสาทมิเซิน E1 ที่พิพิธภัณฑศิลปะจาม เมืองดานัง.....	24
ภาพที่ 20	ภาพจำลองโครงสร้างคลุมแทนคิ้วลึงค์ของปราสาทสมโบร์ไพรกุก.....	25
ภาพที่ 21	หินแต่ละก้อนในฐานสลักหินปราสาทมิเซิน E1.....	26
ภาพที่ 22	บันไดตรงกลางของฐานสลักหินมิเซิน E1.....	27
ภาพที่ 23	นางรำโบกผ้าแถบตรงบันได.....	27
ภาพที่ 24	ฤๅษีเล่นวิณา.....	28
ภาพที่ 25	ฤๅษีเป่าขลุ่ย.....	29
ภาพที่ 26	ฤๅษีนั่งชันเข่าตรงปากถ้ำ.....	29
ภาพที่ 27	ลูกศิษย์กำลังนวดฤๅษี.....	30

ภาพที่ 28	ฤๅษีกำลังเทเหล้าลงบนหิน	30
ภาพที่ 29	ฤๅษีมองดูภาพที่เกิดขึ้นในชีวิต	31
ภาพที่ 30	ลูกศิษย์ไหว้ฤๅษี.....	31
ภาพที่ 31	ฤๅษีเป่าขลุ่ยและฤๅษีกึ่งนั่งกึ่งนอนอยู่ใต้ต้นไม้.....	32
ภาพที่ 32	ฤๅษีและลูกศิษย์กำลังสนทนา และฤๅษีทำสมาธิ	32
ภาพที่ 33	ฤๅษีเทศนาเกี่ยวกับเหล่าสัตว์ป่า.....	33
ภาพที่ 34	ฤๅษีเล่นพิณ.....	33
ภาพที่ 35	ฤๅษีกำลังนั่งอ่านหนังสือ.....	34
ภาพที่ 36	ซุ้มโค้งบนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1	34
ภาพที่ 37	ลายเส้นที่ลายเส้นซุ้มโค้งบนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1	35
ภาพที่ 38	ลายเส้นซุ้มโค้งบนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1.....	36
ภาพที่ 39	ลายเส้นซุ้มโค้งภายในปราสาทสมโบร์ไพรกุก	36
ภาพที่ 40	ลายดอกกลมสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ลายประจำยามก้ามปู) บนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1	37
ภาพที่ 41	ลายดอกกลมสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ลายประจำยามก้ามปู) บนปราสาทสมโบร์ไพรกุก ศิลปะเขมร	37
ภาพที่ 42	ลายก้นหอยต่อเนื่อง บนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1	38
ภาพที่ 43	ลายก้นหอยต่อเนื่องที่ปลายทับหลัง ปราสาทสมโบร์ไพรกุก.....	38
ภาพที่ 44	ลายดอกกลมสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ลายประจำยามก้ามปู) บนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1	39
ภาพที่ 45	ลายดอกกลมสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ลายประจำยามก้ามปู) ชิ้นส่วนจากแผ่นหินสลัก ศิลปะสมัยทวารวดี	39
ภาพที่ 46	ลายก้นหอยต่อเนื่อง บนนรสิงห์ศิลา ศิลปะทวารวดี.....	40

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

อาณาจักรจามปาเป็นอาณาจักรโบราณที่มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 7 อยู่ทางตอนใต้ของจีน และทางตะวันออกของพูนัน มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองวิชัย ปัจจุบัน คือเมืองบิ่งดิ่ง (Binh Dinh) ในอดีตอาณาจักรจามปาเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโบราณสถาน ณ ตราเกียว มิเชิน และดงเดื่อง อันเป็นดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ ศิลปะจามได้รับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียตั้งแต่ราวคริสต์ศตวรรษที่ 4-5 (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2538: 198) อาณาจักรจามปาได้ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีเป็นจำนวนมาก เช่น พระพุทธรูปในสมัยดงเดื่อง โบราณสถานมิเชิน เป็นต้น หลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าว คือพยานที่แสดงความเก่าแก่ของศิลปะอินเดียที่เผยแพร่เข้ามาในศิลปะจาม เนื่องจากอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียที่เข้ามาทำให้ ชาวจามนับถือศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไสวณิกาย ดังนั้นชาวจามจึงนิยมสร้างโบราณสถานและเทวสถานหลายแห่งเพื่อสักการบูชาเทพเจ้า โบราณสถานและเทวสถานเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมด้านศาสนาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวจาม เช่น ปราสาทมิเชิน จังหวัดควังนาม (Quang Nam) เมืองดานัง (Da Nang)

มิเชิน (My son) คือ ดินแดนศักดิ์สิทธิ์ของอาณาจักรจามปา ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองดานังประมาณ 70 กิโลเมตร เมืองมิเชินตั้งอยู่ในพื้นที่ระหว่างหุบเขากว้างเพียง 2 กิโลเมตร และมีลำธารตัดผ่านไปทางเหนือจึงสามารถป้องกันเมืองมิเชินให้รอดพ้นจากศัตรูได้ (กรมศิลปากร, 2542: 10) มิเชินเป็นเมืองศูนย์กลางทางศาสนาที่ใหญ่และมีความสำคัญที่สุดของอาณาจักรจามปา ศาสนสถานที่มีเชินได้ถูกสร้างเพื่อสักการบูชาเทพเจ้า มิเชินมีศาสนสถานมากมายที่สร้างขึ้นพร้อมกับศิลปะจารึกในช่วงปี ค.ศ. 801-829 ต่อมาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 10 ขณะที่อิทธิพลทางพุทธศาสนาในอาณาจักรจามปาได้เสื่อมลงทีละน้อย ศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไสวณิกายก็เข้ามาแทนที่ ทำให้มีเทวสถานเพิ่มมากขึ้น โดยเทวสถานที่ถูกสร้างขึ้นล้วนได้รับการบูรณะฟื้นฟู ในขณะเดียวกันก็มีการสร้างเทวสถานใหม่ๆ ขึ้นอีกมากมาย อีกทั้งมิเชินเป็นแหล่งรวบรวมผลงานด้านสถาปัตยกรรมของอาณาจักรจามปาเอาไว้ทั้งหมด รวมถึงรูปแบบของศิลปะที่มีการพัฒนามาเรื่อยๆ ดังนั้นมิเชินจึงเป็นสถานที่ที่เป็นดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ที่มีอายุยืนยาวและคงความสำคัญตลอดเวลา

รูปแบบของสถาปัตยกรรมจามในปราสาทมิเซินเป็นสถาปัตยกรรมโดยใช้อิฐ มีการใช้หินบ้างเล็กน้อย โดยเทคนิคที่ใช้ คือ การก่ออิฐแบบสันเหลี่ยม มีการวางอิฐซ้อนกันให้เหลี่ยมเข้าที่เล็กน้อย ซึ่งศาสนสถานของอาณาจักรจามประกอบด้วยปราสาทหลายหลังเรียกว่า กะลัน สร้างอยู่ในแผนผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังคาของปราสาทก่ออิฐแบบสันเหลี่ยมซ้อนขึ้นไปเป็นชั้นๆ (อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช, 2557: 57)

ในปีค.ศ. 1885 กองทัพฝรั่งเศสค้นพบกลุ่มปราสาทแบบจามในป่าที่บริเวณหุบเขามิเซิน และในปีค.ศ. 1901 สถาปนิกและนักโบราณคดี ชื่อ อ็องรี ปาร์มองติเยร์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมและศิลปะที่กลุ่มปราสาทแห่งนี้ ปาร์มองติเยร์ใช้ตัวอักษรลาตินในการตั้งชื่อกลุ่มโบราณสถานโดยกำหนดลักษณะการจัดวางและตำแหน่งที่ตั้งที่ตั้งของปราสาทแต่ละหลัง มีดังนี้ โบราณสถานกลุ่ม A กลุ่ม B กลุ่ม C กลุ่ม D กลุ่ม E กลุ่ม F กลุ่ม H กลุ่ม K กลุ่ม L กลุ่ม M และกลุ่ม N ซึ่งการตั้งชื่อนี้เป็นเพียงเพื่อความสะดวกในการศึกษาเท่านั้น

โบราณสถานกลุ่ม E ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของโบราณสถานกลุ่ม A และมีโบราณสถานกลุ่ม G และลำธารสายหนึ่งมากั้นกลางระหว่างโบราณสถานกลุ่ม E และกลุ่ม A ประกอบด้วยปราสาททั้งหมด 9 หลัง ซึ่งปราสาทในแต่ละหลังได้ถูกสร้างในระยะเวลาที่ต่างกัน ได้แก่ ปราสาทมิเซิน E1 ปราสาทมิเซิน E2 ซึ่งเป็นประตูอยู่ทางทิศตะวันตกของปราสาทมิเซิน E1 ปราสาทมิเซิน E3 ใช้เป็นที่เตรียมวัตถุประกอบพิธีทางศาสนา ปราสาทมิเซิน E4 มีขนาดค่อนข้างใหญ่ตั้งอยู่ถัดจากปราสาทมิเซิน E1 ไปทางทิศเหนือ ไม่มีการประดับตกแต่งลวดลายใด ๆ บนผนัง คาดว่าสร้างในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 11 ปราสาทมิเซิน E5 E6 และ E7 ถูกสร้างเรียงเป็นแถวอยู่ทางทิศใต้ของปราสาทมิเซิน E1

ในโบราณสถานกลุ่ม E มีปราสาทที่โดดเด่น คือ ปราสาทมิเซิน E1 ปราสาทนี้มีประตูทางเข้าทางทิศตะวันตก ฐานของปราสาทเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและมีเสาหินที่แกะสลักอย่างประณีต 4 เสาอยู่ตรงหัวมุมแต่ละด้าน ภายในปราสาทมีแท่นบูชาแกะสลักซึ่งประกอบด้วยแท่นหินทรายยาวต่อเนื่องกันเป็นภาพการรำรำ การเล่นดนตรีเครื่องสาย เป่าขลุ่ย และมีการแกะสลักเป็นเรื่องราวอย่างต่อเนื่องรวมทั้งกิจกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ภาพเหล่านี้แบ่งเป็นตอน ๆ โดยใช้ศิลปะการตกแต่งประดับด้วยลายไม้เลื้อย ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของปราสาท โดยเน้นที่วงโค้งเป็นลายก้านขดม้วนเข้าหากันและตรงกลางทำเป็นรูปกรอบสามเหลี่ยมเพชรผสมผสานกับลายดอกไม้ ปราสาทมิเซิน E1 นี้คาดว่ามีความอยู่ในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 7 ซึ่งพิจารณาจากแท่นบูชาซึ่งเป็นศิลปะแบบจามโบราณ (กรมศิลปากร, 2542 : 28)

ปราสาทมิเซิน E1 มีลักษณะที่โดดเด่น คือ ลวดลายที่ปรากฏอยู่บนเสา และเนื่องจากปราสาทที่เมืองมิเซินเป็นสถานที่ที่ถูกสร้างเพื่อสักการะบูชาเทพเจ้า จึงทำให้มีลวดลายที่สื่อถึงศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย

เมื่อพิจารณาจากประวัติความเป็นมาของเมืองมิเซินและรูปแบบสถาปัตยกรรมปราสาทมิเซิน E1 ทำให้สังเกตเห็นถึงพัฒนาการรูปแบบศิลปะและลักษณะที่โดดเด่นของปราสาทมิเซิน E1 ที่แสดงให้เห็นคุณค่าและอิทธิพลของศาสนาในสมัยนั้น

จากความน่าสนใจดังกล่าว ผู้วิจัยประสงค์ที่จะศึกษา “ลวดลายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมศิลปะจามแบบมิเซิน E1” เพื่อแสดงให้เห็นถึงอิทธิพล และลักษณะของลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับบนฐานสลักหินภายในปราสาทมิเซิน E1 อย่างลึกซึ้ง

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมปราสาทมิเซิน E1 โดยศึกษาจากเสาประดับบนฐานสลักหินภายในปราสาทมิเซิน E1

1.2.2 เพื่อเปรียบเทียบลวดลายที่ปรากฏบนฐานสลักหินกับรูปแบบศิลปะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16

1.3 ขอบเขตการศึกษาวิจัย

1.3.1 ศึกษาสถาปัตยกรรมปราสาทมิเซิน E1

1.3.2 ศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับที่ฐานสลักหินภายในปราสาทมิเซิน E1

1.3.3 เปรียบเทียบลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับที่ฐานสลักหินภายในปราสาทมิเซิน E1 กับรูปแบบศิลปะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16

1.4 วิธีการศึกษาวิจัย

1.4.1 รวบรวมข้อมูลเอกสาร

1.4.2 ศึกษาข้อมูลหลักฐานจากฐานสลักหินภายในปราสาทมิเซิน E1

1.4.3 นำข้อมูลมาศึกษาลวดลาย

1.4.4 นำลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับที่ฐานสลักหินภายในปราสาทมิเซิน E1 มาเปรียบเทียบกับรูปแบบศิลปะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16

1.4.5 สรุปผลการวิจัย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

1.5.1 ทำให้ทราบถึงลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับบนฐานสลักหินภายในปราสาทมิเซิน E1

1.5.2 ทำให้สามารถเปรียบเทียบลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับบนฐานสลักหินภายในปราสาทมิเซิน E1 กับรูปแบบศิลปะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

1.5.3 เป็นแนวทางในการศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมอื่นๆ

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 เอกสารเกี่ยวกับอาณาจักรจามปาและโบราณสถานมิเซิน

ม.ร.ว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2530) เขียนหนังสือเรื่อง “ศิลปะจามและศิลปะพม่าโดยสังเขป” กล่าวถึง ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรจามปา ซึ่งมีการกล่าวถึงอิทธิพลของอินเดียที่อาณาจักรจามปาได้รับมา การทำสงครามกับประเทศใกล้เคียงจนทำให้ตกเป็นเมืองประเทศราชของอาณาจักรเวียดนาม นอกจากนี้ยังกล่าวถึง ประวัติศาสตร์ศิลปะจามโดยสังเขป ซึ่งได้กล่าวถึง รูปแบบของศิลปะจามที่ได้กำหนดขึ้นจากการศึกษาลวดลายเครื่องประดับของสถาปัตยกรรมจามและประติมากรรมจามซึ่งแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ ยกตัวอย่าง ศิลปะจามแบบมิเซิน E1 จัดอยู่ในศิลปะจามสมัยโบราณ

ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (2535) เขียนหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึงพ.ศ. 2000” กล่าวถึง ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรจามปา โดยกล่าวถึง อาณาจักรลินยี เป็นต้นกำเนิดของอาณาจักรจามปา ที่ตั้งในอดีตและที่ตั้งในปัจจุบันของอาณาจักรจามปา พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ซึ่งค้นพบที่ตงเตือง ซึ่งเป็นพยานแสดงความเก่าแก่แห่งวัฒนธรรมอินเดียที่เผยแพร่เข้ามา

กรมศิลปากร (2542) จัดทำหนังสือเรื่อง “การสำรวจแหล่งโบราณสถานในอาณาจักรจามปา จากรายงานของคณะผู้แทนร่วมระหว่างชาวโปแลนด์ และชาวเวียดนามในปีค.ศ. 1981-1986” กล่าวถึง ประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของอาณาจักรจามปา โดยกล่าวถึงความเป็นมาของเมืองมิเซินที่ตั้งของเมืองมิเซิน และความสำคัญของเมืองมิเซินที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาขนาดใหญ่และมีความสำคัญที่สุดในอาณาจักรจามปา นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงโบราณสถานในเมืองมิเซิน ซึ่งถูกสร้างเพื่อสักการบูชาเทพเจ้าโดยแบ่งตามกลุ่ม ซึ่งในแต่ละกลุ่มจะกล่าวถึงความสำคัญของปราสาทวัสดุที่ใช้ในการสร้าง และลักษณะภายนอกและภายในตัวปราสาท ผู้วิจัยนำความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์ลวดลายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมปราสาทมิเซิน E1

ลำเจียก สองสีดา (2555) เขียนบทความผ่านเว็บไซต์ aseannotes.blogspot.com เรื่อง “มรดกโลกในเวียดนาม 3 :สถานที่ศักดิ์สิทธิ์มิเซิน” กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของเมืองมิเซิน ที่ตั้งของเมืองมิเซิน และการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลก สมัยสามัญครั้งที่ 23 เมื่อปี พ.ศ. 2542 ที่เมืองมาร์ราเกช ประเทศโมร็อกโก ปราสาทมิเซินได้รับพิจารณาให้เป็นมรดกโลกด้านวัฒนธรรมจำนวน 2 ข้อ

2.2 เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรมปราสาทมิเซิน

ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (2538) เขียนหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศใกล้เคียง อินเดีย, ลังกา, ชวา, จัมปา, ขอม, พม่า, ลาว” กล่าวถึง ประวัติศาสตร์อาณาจักรจามปาและศิลปะจาม ซึ่งมีการกล่าวถึงอิทธิพลของศิลปะจามที่ได้รับจากประเทศใกล้เคียง ลักษณะสถาปัตยกรรมของศิลปะจาม โดยบรรยายถึงรูปทรงของปราสาท วัสดุที่ใช้ในการสร้าง และลักษณะภายในตัวปราสาท นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะโดยย่อของอาณาจักรจามปา โดยแบ่งเป็นแต่ละสมัย

อชิรัชฎ์ ไชยพจน์พานิช (2557) เขียนหนังสือเรื่อง “ศิลปะเวียดและจาม” กล่าวถึง รูปแบบของสถาปัตยกรรม โดยกล่าวถึงลักษณะสถาปัตยกรรม ซึ่งมีการบอกถึงเทคนิคที่ใช้ในการสร้างปราสาท โดยการก่ออิฐแบบสันเหลี่ยม หลังคาของปราสาทก่ออิฐแบบสันเหลี่ยมขึ้นไปเป็นชั้นๆ นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงเสาดัดผนังและซุ้ม พบว่าสามารถบ่งบอกวิวัฒนาการสถาปัตยกรรมจามได้ เช่น จำนวนเสา การเจาะร่องเสา ตำแหน่งของลวดลายประดับบนเสา เป็นต้น

Chisa Phoophatthanachot (2560) เขียนบทความผ่านเว็บไซต์ chisablog428212.blogspot.com เรื่อง “หมีเซิน ความงามแห่งสถาปัตยกรรม” โดยกล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของปราสาทมิเซิน มีการสร้างในสมัยศตวรรษที่ 4 เพื่อใช้เป็นศาสนสถานสำหรับบูชาพระศิวะ ตามความเชื่อในศาสนาฮินดู และบริเวณที่ตั้งของปราสาทมิเซิน นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงร่องรอยอารยธรรมอันเก่าแก่ของปราสาทมิเซิน สิ่งปลูกสร้างหลัก ๆ ที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นทางสถาปัตยกรรมจากการก่อสร้างโดยใช้อิฐแบบโบราณ มีการแกะสลักนันทนาการพื้นบ้านของศาสนาฮินดูบนป้ายหินทราย และรูปสลักบนกำแพงอิฐ แสดงให้เห็นถึงศิลปะที่ประณีตสวยงามของชาวจาม ศิลปะจามเชื่อว่าได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะของขอม ชวา และอินเดีย แต่นำมาประยุกต์จนมีรูปแบบเฉพาะของตนเอง

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงแนวทางการศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมปราสาทมิเซิน E1 ว่าควรศึกษาประวัติศาสตร์ของอาณาจักรจามปา การรับอิทธิพลจากประเทศใกล้เคียงเข้ามาในอาณาจักรจามปา สถานการณ์ที่ทำให้อาณาจักรจามปาตกเป็นเมืองประเทศราชของอาณาจักรเวียดนาม รวมไปถึงรูปแบบของศิลปะจามที่ได้มีการศึกษาจากสถาปัตยกรรมและประติมากรรมจาม ม.ร.ว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2530) ต้นกำเนิดของอาณาจักรจามปา สถานที่ตั้งในอดีตและปัจจุบันของอาณาจักรจามปา ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (2535) ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรจามปา อิทธิพลศิลปะ และลักษณะของสถาปัตยกรรมจามอย่างลึกซึ้ง ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (2538) ความเป็นมา และความสำคัญของเมืองมิเซิน ซึ่งเป็นที่ตั้งของปราสาทมิเซิน E1 และลักษณะโบราณสถานในเมืองมิเซิน กรมศิลปากร (2542)

นอกจากนั้นควรศึกษาความสำคัญของปราสาท วัสดุที่ใช้ก่อสร้าง และลวดลายที่ปรากฏอยู่บนเสาอีกด้วย

ส่วนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมปราสาทมิเชิน E1 ส่วนใหญ่จะศึกษาองค์ประกอบของตัวปราสาท ได้แก่ ลักษณะสถาปัตยกรรม เทคนิคที่ใช้ในการสร้างปราสาท วิวัฒนาการสถาปัตยกรรมจาม อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช (2557) ซึ่งรายละเอียดต่าง ๆ สามารถนำไปวิเคราะห์ลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับที่ฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชิน E1

อนึ่ง การศึกษาเกี่ยวกับลวดลายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมศิลปะจามแบบมิเชิน E1 ยังไม่มีผู้ใดศึกษาถึงลวดลายที่ปรากฏบนเสาของปราสาทมิเชิน E1 ดังนั้นผู้วิจัยจึงประสงค์จะศึกษา “ลวดลายที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมศิลปะจามแบบมิเชิน E1” โดยศึกษาจากเสาประดับที่ปรากฏบนฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชิน E1 เพื่อทราบถึงลวดลายที่ปรากฏ และนำลวดลายไปเปรียบเทียบกับลวดลายที่อยู่ในรูปแบบศิลปะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทที่ 3

ประวัติของอาณาจักรจามปาและกลุ่มโบราณสถานมิเซิน

3.1 ประวัติศาสตร์อาณาจักรจามปา

ภาพที่ 1 แผนที่อาณาจักรจามปา

ที่มา : snowtonight, **อาณาจักรจามปาของชาวจาม**, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก

<https://picpost.postjung.com/328447.html>

อาณาจักรจามปาเป็นอาณาจักรโบราณที่มีอายุอยู่ในราวช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 2-19 อยู่ทางตอนใต้ของไต้หวัน และทางตะวันออกของพม่า อาณาจักรแห่งนี้มีเมืองสำคัญอยู่ 5 เมือง คือ อินทระ อมราวดี วิชัย เกฐาร และปามทงค์ (อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช, 2557: 9) มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองวิชัย ปัจจุบัน คือ เมืองบิ่งดิ่ง (Binh Dinh) อาณาจักรจามปาได้ถูกแบ่งออกเป็นหลายแคว้นตามที่ราบริมฝั่งทะเล จังหวัดกว๋างนัม ในปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโบราณสถานตราเกียว ดงเตื่อง และมิเซิน ซึ่งเป็นดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ของอาณาจักรจามปาพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ซึ่งถูกค้นพบที่ดงเตื่อง และปราสาท

มิเซิน เปรียบเสมือนโบราณวัตถุที่แสดงถึงความเก่าแก่ของวัฒนธรรมอินเดียที่เผยแพร่เข้ามาในดินแดนอาณาจักรจามปามีผลผลิตที่มีชื่อเสียงต่าง ๆ มากมาย

ตามบันทึกของจีนกล่าวไว้ว่า สินค้าหรือผลผลิตทั้งหลายที่ชาวจามส่งเป็นบรรณาการหรือนำมาค้าขายกับต่างประเทศทางตอนเหนือ ได้แก่ ไม้จัน อบเชย พริกไทย งาช้าง นอแรด เต่าทะเล เป็นต้น ชาวจามมีความสามารถในการปลูกหม่อนไหม ปลูกต้นปอกระเจา และฝ้าย เพื่อนำมาทอผ้า ชาวจามส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการทำเกษตรกรรม และประมง ชาวจามนับถือเทพเจ้าฮินดูหลายองค์ เช่น พระพรหม พระศิวะ และพระวิษณุ เป็นต้น ชาวอินเดียได้แผ่ขยายอารยธรรมเข้ามายังอาณาจักรจามปาร่วมกับนำประสพการณ์ในการจัดระบบรัฐเข้ามาด้วย

อาณาจักรจามปามีดินแดนศักดิ์สิทธิ์อยู่ 2 แห่ง ซึ่งเป็นของชน 2 เผ่า คือ ดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่มีมิเซินเป็นของชนเผ่าตัว (Dua) ปกครองทางตอนเหนือของอาณาจักร มีเมืองอมราวดีเป็นเมืองหลวง และนับถือลัทธิไสวณิกาย ส่วนทางตอนใต้มีดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่โปนคร ซึ่งเป็นของชนเผ่าเกา (Cau) และนับถือพระนางผกาดีแห่งโปนคร มิเซินเคยเป็นเมืองศูนย์กลางทางศาสนาของอาณาจักรจามปามาก่อนจึงมีความสำคัญมากกว่า

สถาปัตยกรรมและประติมากรรมของชาวจามได้รับอิทธิพลจากศิลปะฮินดู รวมทั้งบางประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวจามได้เลือกสรรศิลปะอินเดียและประยุกต์ให้เป็นศิลปะในแนวทางของตนเองได้อย่างลงตัว บรรดาเทพเจ้าสำคัญของฮินดูนั้นชาวจามนับถือพระศิวะมากที่สุด ดังนั้นอาณาจักรจามปาก็มีสิวลึงค์ที่สวยงามและมีขนาดใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ศาสนสถานและปราสาทของจามมีขนาดไม่ใหญ่โตนัก อีกทั้งยังมีรูปลักษณะไม่ประหลาดพิสดารเท่ากับในประเทศอินเดีย กัมพูชา และอินโดนีเซีย แต่ยังคงไว้ซึ่งความสง่างาม น่าเกรงขาม นอกจากนี้สถาปัตยกรรมแบบจามยังมีลักษณะเฉพาะถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ชาวจามนิยมสร้างปราสาทไว้บนยอดเขาสูงเพื่อให้เป็นที่สังเกตเห็นชัดจากบริเวณรอบ ๆ (กรมศิลปากร, 2542: 3-8)

3.2 ประวัติเมืองมิเซิน

ภาพที่ 2 แผนที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์มิเซิน

ที่มา : ลำเจียก สองสีดา, **มรดกโลกในเวียดนาม 3 : สถานที่ศักดิ์สิทธิ์มิเซิน**, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม

2562, เข้าถึงได้จาก <http://aseannotes.blogspot.com/2014/07/3.html>

เมืองมิเชินตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองดานัง ไกลออกไป 70 กิโลเมตร และห่างออกไปทางทิศตะวันตก 30 กิโลเมตร ซึ่งในอดีตเคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรจามปามาก่อน เมืองมิเชินตั้งอยู่ในพื้นที่ระหว่างหุบเขาที่มีความกว้างเพียง 2 กิโลเมตร และมีลำธารตัดผ่านไปทางด้านเหนือ อีกทั้งบริเวณนี้มีลักษณะพิเศษทางธรรมชาติที่ช่วยป้องกันเมืองมิเชินให้รอดพ้นจากการโจมตีของศัตรู อาจเป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่เมืองหลวงของอาณาจักรจามปา คือ เมืองมิเชิน (กรมศิลปากร, 2542: 10)

ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 4 พระเจ้าภัทรวรมัน ซึ่งครองราชย์ระหว่างปี ค.ศ. 349 – 369 ได้บันทึกไว้บนหลักศิลาจารึก โดยบรรยายถึงการก่อตั้งดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์มิเชินว่า พระเจ้าภัทเรศวร คือ ปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรจามปา ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้ารุทรวรมัน เทวสถานอันเป็นที่สักการบูชาเทพเจ้าภัทเรศวร ได้รับความเสียหายจากอัคคีภัยอย่างรุนแรง ต่อมาพระเจ้าสัมภูวรมัน ขึ้นครองราชย์ ได้รับสั่งให้ทำการบูรณะเทวสถานแห่งนี้ พระนามของเทพเจ้าสูงสุดที่สักการะอยู่แต่เดิม คือ พระเจ้าภัทเรศวร ดังนั้นอาจสันนิษฐานได้ว่า ในคริสต์ศตวรรษที่ 7 เทพเจ้าสูงสุดที่ประทับ ณ ดินแดนศักดิ์สิทธิ์ มิเชินได้กลายเป็นเทพเจ้าสูงสุดของอาณาจักรจามปาโดยไม่มีการแบ่งเหนือได้ ต่อมาอีก 2 พระองค์ขึ้นครองราชย์ ทั้ง 2 พระองค์ให้การดูแลศาสนสถานมิเชิน และเทวกษัตริย์ภัทเรศวรเป็นอย่างดี ในสมัยพระเจ้าประกาศธรรมะ รับสั่งให้สร้างปราสาทเพิ่มขึ้นในดินแดนศักดิ์สิทธิ์มิเชิน และถวายที่ดินลัทธิพินัยแต่เทวกษัตริย์ภัทเรศวรอีกด้วย ในสมัยนี้มีการสักการะพระศิวะและพระวิษณุ

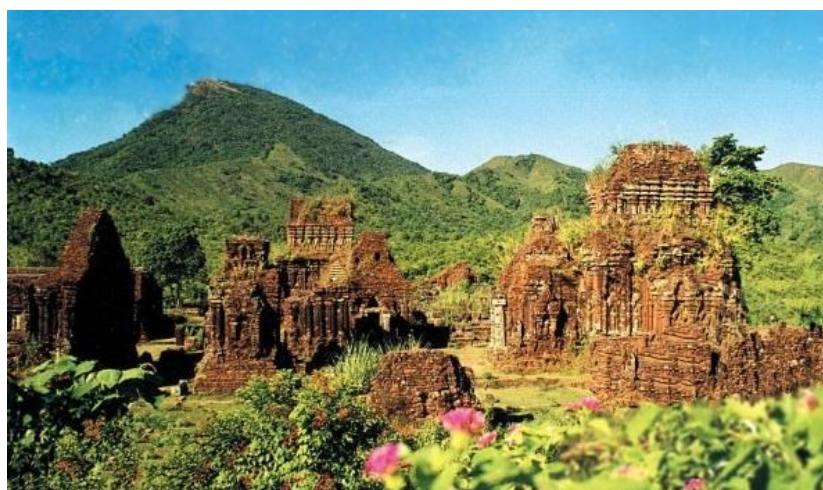
ในดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์มิเชินนั้น มีศาสนสถานมากมายที่สร้างขึ้นพร้อมกับศิลาจารึกในช่วงปี ค.ศ. 801-829 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าจันทรวรมันที่ 1 ทรงรับสั่งให้สร้างเทวรูปของเทวกษัตริย์ อีชานภัทเรศวรเพื่อความรุ่งโรจน์แห่งแผ่นดิน นอกจากนี้กลุ่มโบราณสถานมิเชินหมายเลข A, C7, A10-13 และ B2-5 ก็ถูกสร้างขึ้นในสมัยนี้เช่นกัน ต่อมาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 10 ขณะที่อิทธิพลทางพุทธศาสนาได้เสื่อมลงทีละน้อย ศาสนาที่นับถือพระศิวะก็เริ่มเข้ามาแทนที่ ทำให้ศาสนกิจในดินแดนแห่งนี้เพิ่มขึ้นมาก เทวสถานที่ได้ถูกสร้างก่อนหน้านั้นก็ได้รับการบูรณะฟื้นฟู และในขณะเดียวกันก็มีการสร้างเทวสถานใหม่ ๆ ขึ้นอีกมากมาย ทำให้เกิดผลงานทางด้านสถาปัตยกรรมที่สวยงามและยิ่งใหญ่มากมาย เช่น ปราสาทมิเชินหมายเลข A1 และโบราณสถานกลุ่ม B, C, D, K และ G ต่อมาเกิดความเสียหายเนื่องจากสงครามทำให้ศิลาจารึกของมิเชินทั้งหมดที่สร้างในคริสต์ศตวรรษที่ 10 ถูกทำลายจนหมด

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 989 ในรัชสมัยของพระเจ้าชยสิงหวรมัน ศาสนาพราหมณ์ได้เป็นที่นิยมในอาณาจักรจามปา แต่ในขณะเดียวกันศาสนาพุทธก็ยังคงเป็นที่เคารพต่อไป ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าอินทวรมันที่ 3 ถือว่าในยุคนี้เป็นยุคที่อาณาจักรจามปามีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองที่สุด

ทรงฟื้นฟูศาสนาต่าง ๆ จนถึงยุครุ่งเรือง ตลอดเวลาได้สร้างศาสนสถานใหม่ ๆ และบูรณะซ่อมแซมของเก่าที่มีอยู่ ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 10 ถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 11 ได้เกิดสงครามทำให้ศาสนสถานถูกทำลาย ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าหวิรรมันที่ 4 ดินแดนศักดิ์สิทธิ์มิเชินได้รับการบูรณะ จนกระทั่งในรัชสมัยของพระเจ้าชยอินทรวรมันที่ 4 เกิดสงครามระหว่างชาวจามและกองทัพพม่า ทำให้ศาสนสถานได้รับความเสียหาย หลังจากสงครามสิ้นสุดลงพระเจ้าชยอินทรวรมันที่ 2 เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงมีรับสั่งให้ทำการบูรณะดินแดนศักดิ์สิทธิ์มิเชินต่อไป ดังนั้นสรุปได้ว่า ดินแดนศักดิ์สิทธิ์มิเชินได้รับการดูแลจากกษัตริย์จามเป็นอย่างดีมาโดยตลอด เมื่อสิ้นสุดอาณาจักรจามปา พิธีกรรมการบูชาเทพเจ้าในเทวสถาน และบริเวณปราสาทต่าง ๆ ก็สิ้นสุดลงด้วย

ดินแดนศักดิ์สิทธิ์มิเชินได้กลายเป็นแหล่งรวบรวมผลงานด้านสถาปัตยกรรมทั้งหมดของอาณาจักรจามปา รวมถึงรูปแบบของศิลปะที่มีวิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ ดังนั้น มิเชิน คือ ดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่มีอายุยืนยาวและคงความสำคัญตลอดเวลา (กรมศิลปากร, 2542: 12-17)

3.3 กลุ่มโบราณสถานมิเชิน

ภาพที่ 3 กลุ่มโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์มิเชิน

ที่มา : All about southeast asia, หุบเขาศักดิ์สิทธิ์ 'หมีเชิน' สถานที่อันทรงค่าในเวียดนาม, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://all-about-seas.blogspot.com/2017/10/blog-post.html>

มิเชิน จัดเป็นโบราณสถานที่มีสถาปัตยกรรมแบบฮินดูที่สมบูรณ์ และเก่าแก่ที่สุดในอินโดจีน อดีตเคยเป็นนครศักดิ์สิทธิ์แห่งอาณาจักรจาม หรือ จามปา ถูกสร้างขึ้นโดยพระเจ้าภัทรวรมันที่ 1 ในคริสต์ศตวรรษที่ 4 โดยถูกใช้เป็นศาสนสถานตามความเชื่อของศาสนาฮินดู ในการทำพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้บันดาลพรและคุ้มครองราชวงศ์จาม รวมถึงเป็นสถานที่ฝังพระศพของกษัตริย์ ในยุครุ่งเรืองอาณาจักรจามครอบคลุมอาณาเขตตั้งแต่พื้นที่ทางตอนใต้ของฮานอย ไปถึงเวียดนามใต้ และ

จรวดภาคตะวันออกของกัมพูชา ราชวงศ์ที่ครองราชย์มีด้วยกัน 14 ราชวงศ์ 78 พระองค์ ก่อนที่จะล่มสลายในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15

ปราสาทมิเชินได้รับลงทะเบียนเป็นมรดกโลกในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญครั้งที่ 23 เมื่อปี ค.ศ. 1999 ที่เมืองมาร์ราเกช ประเทศโมร็อกโก

ในปี ค.ศ. 1885 กองทัพฝรั่งเศสค้นพบกลุ่มปราสาทแบบจามในป่าที่บริเวณหุบเขามิเชิน จังหวัดกว๋างนัม ในปี ค.ศ. 1898-1895 การค้นพบของนักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสได้ให้ความชัดเจนมากขึ้น และในปี ค.ศ. 1898-1899 หลุยส์ ฟิโนต์ (L. Finot) และลูเนต์ เดอ ลาซงกีแยร์ (L. de Lajonquière) นักวิจัยชาวฝรั่งเศสได้เดินทางมายังปราสาทมิเชินเพื่อทำการศึกษาข้อความที่บันทึกในหลักศิลาจารึก และในปี ค.ศ. 1901 อ็องรี ปาร์มองติเยร์ (H. Parmentier) นักโบราณคดีและสถาปนิกได้มาศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมศิลปะ

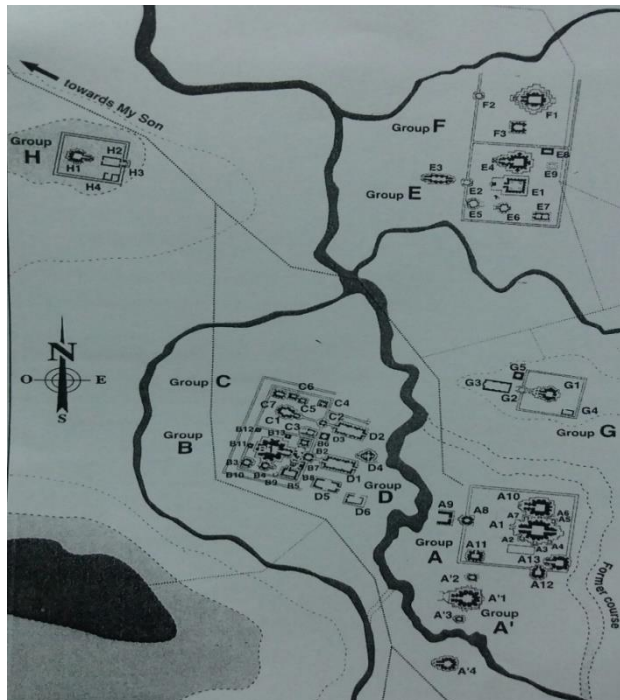
ปาร์มองติเยร์ ใช้ตัวอักษรละตินในการตั้งชื่อกลุ่มโบราณสถานโดยกำหนดตามลักษณะการจัดวางและตำแหน่งที่ตั้งของปราสาทแต่ละหลัง ดังนี้

- โบราณสถานกลุ่ม A และ Á ประกอบด้วยปราสาท 17 หลัง
- โบราณสถานกลุ่ม B, C และ D ประกอบด้วยปราสาท 27 หลัง
- โบราณสถานกลุ่ม E และ F ประกอบด้วยปราสาท 5 หลัง
- โบราณสถานกลุ่ม H ประกอบด้วยปราสาท 4 หลัง
- โบราณสถานกลุ่ม K ประกอบด้วยปราสาท 4 หลัง
- โบราณสถานกลุ่ม L, M และ N (กรมศิลปากร, 2542: 18)

ภาพที่ 4 แผนผังโบราณสถานมิเชิน

ที่มา : Asia Holiday Deal, HOI AN MY SON AND BOAT TRIP TO VILLAGES, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://asiholidaydeal.com/hoi-an-my-son-and-boat-trip-to-villages-group-tour>

ภาพที่ 5 แผนผังโบราณสถานมิเชินกลุ่ม A-H

ที่มา : ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, เวียดนาม สงคราม, 126

ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13 มีการสร้างปราสาทที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเด่นๆ เกือบ 70 แห่ง ดังนั้นมิเชินจึงเป็นดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่สำคัญที่สุดในอาณาจักรจามปา

3.3.1 โบราณสถานกลุ่ม A

ภาพที่ 6 โบราณสถานกลุ่ม A

ที่มา : Sutthirak, เที่ยวเวียดนาม ตอนที่ 2 : เจาะเวลาหาอาณาจักรจามปาที่มิเชิน, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://medium.com/sutthirak/เที่ยวเวียดนาม-ตอนที่2-เจาะเวลาหาอาณาจักรจามปาที่มิเชิน-404e68a0e1b1>

โบราณสถานกลุ่ม A ประกอบด้วยปราสาทจำนวน 13 หลัง เรียงจากปราสาทหมายเลข A1-A13 ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบริเวณหุบเขามิเชิน

ปราสาทหลัก คือ ปราสาทหมายเลข A1 ถือได้ว่าเป็นผลงานชิ้นเอกของสถาปัตยกรรมแบบจาม ปราสาทหมายเลข A1 นี้มีความสูง 24 เมตร กว้างด้านละ 10 เมตร มีประตูเข้าได้ 2 ทาง คือทางด้านตะวันตกและด้านตะวันออก ผนังแต่ละด้านประกอบด้วยเสา 5 ต้น แต่ละต้นปักลงดินลงลึกถึงครึ่งต้น บนเสาอิฐแต่ละต้นแกะสลักเป็นรูปกิ่งไม้และใบไม้เลื้อยเรียงต่อกันเป็นรูปตัว S (ลวดลายพรรณพฤกษา) บนผนังระหว่างเสาแต่ละต้นที่เป็นช่วงโค้งก็ยังคงสลักรอยต่อของกิ่งไม้เป็นระยะต่อเนื่องไม่ขาดตอน บนผนังด้านใต้และด้านเหนือมีประตูหลอกยื่นออกมาโดยเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมฉากมี 2 แห่ง ด้านในของประตูหลอกสลักรูปคนยืนกอดอกอยู่ หลังคามี 3 ชั้น แต่ละชั้นหลังคามี 4 มุม ตกแต่งคล้ายเจดีย์ลดย่อส่วนลง ด้านบนสุดตรงยอดเป็นหินทรายยอดแหลมแกะสลักเป็นรูปกลีบบัว ส่วนฐานตกแต่งขอบด้วยทรงเรขาคณิตคล้ายทรงกลีบบัว ปราสาทบริวาร 6 หลังรอบปราสาทหมายเลข A1 ได้แก่ ปราสาทหมายเลข A2 ถึง A7 ซึ่งใช้เป็นที่พักการะเทพประจำทิศ ส่วนปราสาทหมายเลข A8 ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นประตูทางเข้าของปราสาทหลัก A1 ปราสาทหมายเลข A9 เป็นมณฑปสำหรับต้อนรับผู้แสวงบุญ ปราสาทหมายเลข A10 อยู่ทางทิศเหนือของปราสาทหลัก A1 และปราสาทหมายเลข A11, A12 และ A13 เป็นอาคารย่อยซึ่งใช้เก็บเครื่องใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา หรือสิ่งที่ถวายเทพองค์อื่น ๆ (กรมศิลปากร, 2542: 23-24)

3.3.2 โบราณสถานกลุ่ม Á

โบราณสถานกลุ่ม Á ประกอบด้วยปราสาทเล็ก ๆ 4 หลังอยู่ทางใต้ของโบราณสถานกลุ่ม A ซึ่งโบราณสถานกลุ่มนี้มีประตูด้านหน้าหันไปทางทิศตะวันตก เหนือหน้ากับปราสาทองค์กลางของโบราณสถานมิเชิน (กรมศิลปากร, 2542: 24)

3.3.3 โบราณสถานกลุ่ม B

ภาพที่ 7 โบราณสถานกลุ่ม B

ที่มา : เชษฐ ติงสัญชลี, ปราสาทมิเชิน B, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก

<http://www.sac.or.th/databases/seaarts/en/architectures/item/697-my-son-group-b.html>

โบราณสถานกลุ่ม B ประกอบด้วยปราสาท 14 หลัง ปราสาทหมายเลข B1 เป็นปราสาทที่สำคัญที่สุดในโบราณสถานกลุ่ม B ปัจจุบันเหลือเพียงฐานที่สร้างด้วยหินทรายซึ่งประกอบด้วยหินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเรียงประกอบเข้าด้วยกัน เนื่องจากในคริสต์ศตวรรษที่ 10 วัสดุในการใช้สร้างปราสาทหมายเลข B1 คืออิฐ ต่อมาได้ชำรุดลง จึงได้ถูกสร้างขึ้นใหม่โดยเปลี่ยนมาใช้หินทรายแทนอิฐ แต่เกิดความวุ่นวายทำให้ปราสาทหมายเลข B1 สร้างไม่เสร็จสมบูรณ์

ภาพที่ 8 ปราสาทหินหมายเลข B1

ที่มา : เชษฐ ติงสัญชิต, **ปราสาทหิน B1**, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม, เข้าถึงได้จาก

<http://www.sac.or.th/databases/seaarts/th/architectureth/จามปา/item/156-ปราสาทหินb1.html>

ส่วนปราสาทหมายเลข B2 เป็นทางเข้าไปสู่ปราสาทหมายเลข B1 ปราสาทหมายเลข B3 ใช้สำหรับสักการะพระคเณศ ปราสาทหมายเลข B4 ใช้สำหรับสักการะพระสกันธะ (โอรสองค์โตของพระศิวะ) ปราสาทหมายเลข B5 เป็นปราสาทสำหรับเก็บเครื่องสักการะที่ใช้ในศาสนาพืธีต่าง ๆ และเป็นปราสาทที่สวยงามที่สุดในโบราณสถานกลุ่ม B ปราสาทหมายเลข B6 เป็นทางออกสู่ประตูทางทิศใต้หันไปชนกับปราสาทหมายเลข B5 และกลุ่มปราสาทที่อยู่รอบ ๆ ปราสาทหมายเลข B7 - B13 สร้างอุทิศแด่เทพนพเคราะห์ต่าง ๆ (กรมศิลปากร, 2542: 25-26)

3.3.4 โบราณสถานกลุ่ม C

ภาพที่ 9 ปราสาทหินหมายเลข C1

ที่มา : เชษฐ ติงสัญชิต, **ปราสาทหิน C1**, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม, เข้าถึงได้จาก

<https://www.sac.or.th/databases/seaarts/th/architectureth/จามปา/item/32-ปราสาทหิน-c1.html>

โบราณสถานกลุ่ม C ประกอบด้วยปราสาททั้งหมด 7 หลัง อยู่ทางตอนเหนือของโบราณสถานกลุ่ม B

ปราสาทหมายเลข C1 เป็นปราสาทหลักของโบราณสถานกลุ่ม C มีซุ้มหน้าประตูค่อนข้างยาว ข้างในปราสาทมีการสร้างคิวงะลังค์และโยนีไว้บูชา รวมทั้งมีเทวรูปยืนของพระคิวงะอยู่ที่นี่ด้วย ซึ่งสะท้อนประเพณีการสักการบูชาเทพเจ้าของดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ที่มีเชิน ปราสาทหมายเลข C2 เป็นปราสาททางเข้าของปราสาทหมายเลข C1 ปราสาทหมายเลข C3 เป็นที่สำหรับเก็บเครื่องสักการะ ปราสาทประกอบอื่น ๆ ได้แก่ ปราสาทหมายเลข C4, C5 และ C6 เรียงเป็นแถวจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของปราสาทหมายเลข C1 ภายในปราสาทหมายเลข C6 มีฐานคิวงะลังค์และโยนี และปราสาทหมายเลข C7 เป็นปราสาทยุคต้นหลังเดียวที่ยังคงหลงเหลืออยู่ภายในปราสาทมีแท่นบูชาคิวงะลังค์และโยนีขนาดเล็กอยู่ (กรมศิลปากร, 2542: 26-27)

3.3.5 โบราณสถานกลุ่ม D

ภาพที่ 10 โบราณสถานกลุ่ม D

ที่มา : เซษฐ์ ดิงส์ญชลี, ปราสาทมิเชิน D, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม, เข้าถึงได้จาก

<http://www.sac.or.th/databases/seaarts/th/architectureh/จามปา/item/155-ปราสาทมิเชินd.html>

โบราณสถานกลุ่ม D อยู่ทางทิศตะวันออกของกลุ่ม B และ C ประกอบด้วยปราสาท 6 หลัง ปราสาทหมายเลข D1 และ D2 มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะ คือ คล้ายอาคารทรงสี่เหลี่ยมมุมฉาก มีประตูทางเข้า 2 ทางตรงหน้าจั่วทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก บนผนังของปราสาทหมายเลข D1 ประดับตกแต่งลวดลายคดเคี้ยวเคลื่อนไหวและลวดลายเทพนมผนังปราสาทหมายเลข D2 ตกแต่งด้วยลวดลายเรียบง่าย

ปราสาทหมายเลข D1 เป็นปราสาทที่สร้างไว้สำหรับต้อนรับผู้แสวงบุญและเตรียมเครื่องสักการะ ปราสาทหมายเลข D2 เป็นเพียงมณฑปของปราสาทหมายเลข C1 เท่านั้น ปราสาท

หมายเลข D3 และ D4 ใช้สำหรับงานเล็ก ๆ ส่วนปราสาทหมายเลข D5 และ D6 เป็นปราสาทที่ทอดตัวตามแนวยาว (กรมศิลปากร, 2542: 27-28)

3.3.6 โบราณสถานกลุ่ม F

ภาพที่ 11 โบราณสถานกลุ่ม F

ที่มา : เซซุ้ ดิงส์ชูลี, ปราสาทมิเชิน F, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม, เข้าถึงได้จาก

<http://www.sac.or.th/databases/seaarts/th/architectureth/จามปา/item/157-ปราสาทมิเชินf.html>

โบราณสถานกลุ่ม F ประกอบด้วยปราสาท 5 หลังตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของโบราณสถานกลุ่ม E ประกอบด้วยปราสาท 3 หลัง ดังนี้

ปราสาทหมายเลข F1 เป็นปราสาทหลัก มีลักษณะธรรมดาทั่ว ๆ ไป มีประตูหันไปทางทิศตะวันตก มีเสาทรงกลมไม่มีลวดลายตกแต่งใด ๆ บนผนังตรงฐานของปราสาทแกะสลักด้วยลวดลายกลีบบัว ปราสาทหมายเลข F2 เป็นประตู ปราสาทหมายเลข F3 เป็นบริวารอยู่ทางใต้ปราสาทหลัก F1 (กรมศิลปากร, 2542: 29)

3.3.7 โบราณสถานกลุ่ม G

ภาพที่ 12 โบราณสถานกลุ่ม G

ที่มา : MAURIZIO BORIANI AND ELISABETTA SUSANI, MY SON SANCTUARY,

เข้าถึงเมื่อ 5 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.nutriamolidarte.com/osservatorio/vietnam.html>

โบราณสถานกลุ่ม G ประกอบด้วยปราสาททั้งหมด 5 หลัง ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขา ระหว่างโบราณสถานกลุ่ม A และกลุ่ม E โบราณสถานในกลุ่มนี้ได้รับความเสียหายมากเหลือเพียง ปราสาทหมายเลข G1 ปราสาทหลังนี้มีลักษณะที่ค่อนข้างพิเศษ คือ ประตูหน้าหันไปทางทิศ ตะวันออก และมีซุ้มหน้าประตูขนาบอยู่ 2 ข้าง (กรมศิลปากร, 2542: 29)

3.3.8 โบราณสถานกลุ่ม H

ภาพที่ 13 ปราสาทมิเชินหมายเลข H1

ที่มา : อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช, ปราสาทมิเชิน H1-My Son, เข้าถึงเมื่อ 5 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://art-in-sea.com/th/data/vietnam-art/cham-art/itemlist/tag/My%20Son%20H1.html>

โบราณสถานกลุ่ม H ประกอบด้วยปราสาททั้งหมด 4 หลัง ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาทาง ตอนเหนือของโบราณสถานกลุ่ม B, C และ D ปราสาทในโบราณสถานกลุ่ม H ถูกทำลายและได้รับความเสียหายในช่วงสงครามเกือบทั้งหมด (กรมศิลปากร, 2542: 30)

ปราสาทหลักหมายเลข H1 มีประตูทางทิศตะวันออกเพียงประตูเดียวเท่านั้น ซากผนังที่เหลืออยู่ทางทิศเหนือ มีร่องรอยประตูหลอกและหลังคาโค้งเป็นศิลปะแบบบิงดิ่ง (Binh Dinh) คือมีซุ้มประตูสูงชันคล้ายใบหอก 3 แฉก

3.3.9 โบราณสถานกลุ่ม K

โบราณสถานกลุ่ม K อยู่ไกลออกไปจากโบราณสถานกลุ่ม E และ F ทางทิศเหนือ มีเพียงปราสาทเล็ก ๆ 2 หลังเท่านั้น ที่เหลือได้รับความชำรุดเสียหายเป็นอย่างมาก ปราสาทแต่ละหลัง มีหลังคาโค้งรูปร่างคล้ายหอกอยู่บนเสา 2 ต้น ซึ่งไม่ปรากฏลายสลักตกแต่ง (กรมศิลปากร, 2542: 30)

3.3.10 โบราณสถานกลุ่ม L, M และ N

โบราณสถานทั้ง 3 กลุ่มนี้ตั้งอยู่แยกจากบริเวณส่วนกลาง และได้รับความเสียหาย จากช่วงสงครามมากเช่นกัน (กรมศิลปากร, 2542: 30)

3.4 รูปแบบสถาปัตยกรรมงามในปราสาทมิเชิน

ปราสาทงามส่วนใหญ่สร้างด้วยอิฐ หินทรายใช้ทำประตูเพื่อความแข็งแรง ทนทานสามารถรองรับน้ำหนักจำนวนมากได้ นอกจากนี้ยังใช้ทำทับหลัง ทำฐานปราสาท หรือใช้เป็นส่วนประดับ ตกแต่งองค์เรือนธาตุและส่วนยอด ทำให้ยังคงสภาพเหลืออยู่จนถึงปัจจุบัน ความหนาของกำแพง ประมาณ 80 เซนติเมตร จนถึง 160 เซนติเมตร ส่วนอิฐที่ใช้ในการก่อสร้างปราสาทก็มีหลายขนาด แตกต่างกันไป อิฐเหล่านี้ค่อนข้างหนัก แต่มีรูพรุนมาก ซึ่มซึบดี อิฐกำแพงชั้นนอกดูเรียบซึ่งเกิดจากการนำอิฐมาขัดหรือฝนก่อนลงมือสร้าง ดังนั้นจึงทำให้ผิวเรียบติดง่าย ผสานเข้ากันได้เป็นอย่างดี ใช้เพียงปูนฉาบผิวบาง ๆ เพื่อเชื่อมให้อิฐติดกัน ส่วนมากที่บริเวณฐานปราสาท ประกอบด้วย ปูนทรายหยาบ ชั้นถัดมาเป็นกรวดหรือลูกรัง แล้วปูทับด้วยทราย ชั้นบนสุดเป็นหินดินแดงหรือศิลาแลง

ปราสาทมิเชินจัดเรียงในลักษณะทั่วไป ดังนี้

- ปราสาทประธานหรือปราสาทหลักตั้งอยู่ใจกลาง เป็นสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุตามคติความเชื่อของฮินดู ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางจักรวาล ซึ่งเป็นที่ประทับของเทพเจ้าทั้งหลาย โดยปกติประตูจะหันไปทางทิศตะวันออก

- ประตูทางเข้า (โคปุระ) อยู่ทางด้านหน้าของปราสาทประธาน ประตูนี้จะหันหน้าเชื่อมต่อกัน 2 ด้าน ทั้งด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

- มณฑป เป็นอาคารยาวเชื่อมกับประตู เป็นที่ต้อนรับผู้แสวงบุญ

- ถัดจากปราสาทหลักไปจะมีปราสาทหลังหนึ่งที่มี 1-2 ห้อง ประตูด้านที่หันไปทางทิศเหนือเป็นที่เก็บผ้าศักดิ์สิทธิ์ในพิธีสวดที่เรียกว่า โกศคฤหะ หรือพระคลัง

- ปราสาทบริวารประกอบอยู่รายรอบปราสาทประธานอีกหลายหลัง สร้างขึ้นเพื่อสักการะเทพแห่งทิศหรือทิศปาลกะ เทพนพเคราะห์ รวมทั้งเทพในระดับรอง ๆ ลงมา เช่น พระสกันธะ พระคณิศ เป็นต้น

ปราสาทมิเชินมีลักษณะสำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

- ฐานปราสาท มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัส ก่อสร้างด้วยอิฐและหินขนาดใหญ่ เป็นสัญลักษณ์ของโลกภพมนุษย์

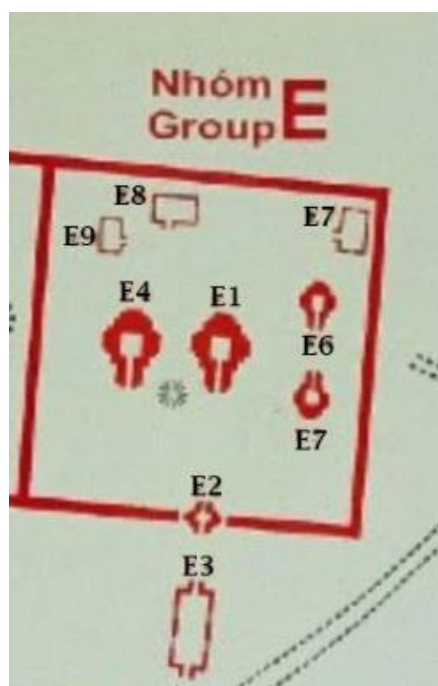
- ตัวอาคาร สร้างด้วยอิฐ เหนือประตูทางเข้ามีทับหลังทำจากหินทราย บริเวณกำแพง และเสาต่าง ๆ แกะสลักลวดลายคดเคี้ยวเคลื่อนไหวไปมา หรืออาจเป็นภาพมนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ ส่วนเรือนธาตุของปราสาทเป็นสัญลักษณ์แทนโลกแห่งวิญญาณ

- ยอดของปราสาท มีทั้งหมด 3 ชั้น ชั้นเล็กสุดอยู่บนสุด ถัดมาเป็นชั้นรอง ส่วนยอดมีลักษณะเป็นยอดแหลมทำด้วยหินทราย ตกแต่งด้วยลายกลีบบัว เป็นสัญลักษณ์แทนโลกแห่งเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ (กรมศิลปากร, 2542: 21-23)

ชาวจามนิยมสร้างอาคารด้วยการก่ออิฐ มีการใช้หินบ้างเล็กน้อย โดยเทคนิคที่ใช้คือการก่ออิฐแบบสันเหลี่ยม คือการวางอิฐซ้อนกันให้เหลี่ยมเข้าที่เล็กน้อย ศาสนสถานของชาวจามประกอบด้วยปราสาทหลายหลัง เรียกว่า “กะลัน” โดยปกติสร้างอยู่ในแผนผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีช้อยกเว้นบางแห่งเท่านั้นที่อาจจะสร้างในผังแปดเหลี่ยม ภายในกะลันจะประดิษฐานประติมากรรมรูปเคารพ เช่น พระวิษณุ ศิวลึงค์ เป็นต้น

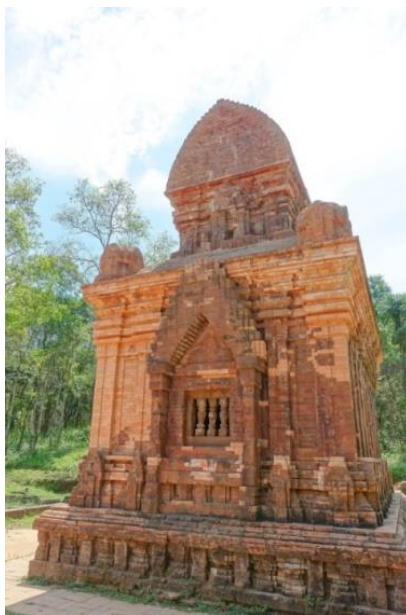
ปราสาทประธาน และปราสาทบริวารจะมีกำแพงล้อมรอบ 1 ชั้น สำหรับปราสาทประธานทางด้านหน้าจะมีทางเดินเชื่อมกับซุ้มประตูทางเข้าซึ่งรูปทรงคล้ายกับปราสาทประธาน ทางเดินดังกล่าวทะลุออกไปเพื่อเชื่อมกับอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านนอกกำแพงอีกหลังหนึ่งเรียกว่า “มณฑป” อาคารประเภทนี้นิยมก่อหลังคาเป็นเครื่องไม้มุงกระเบื้อง ภายในบริเวณที่กำแพงล้อมรอบจะมีอาคารอื่นอีก บนผนังของอาคาร มีงานประดับตกแต่งทั้งที่ก่อเป็นเสาดัดผนังและซุ้ม นอกจากนี้ยังมีการแกะสลักภาพเล่าเรื่องลวดลายต่าง ๆ อีกด้วย (อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช, 2557: 57-58)

3.5 โบราณสถานมิเชินกลุ่ม E

ภาพที่ 14 ผังโบราณสถานกลุ่ม E

ที่มา : Sutthirak, **เที่ยวเวียดนาม ตอนที่ 2 : เจาะเวลาหาอาณาจักรจามปาที่หมีเชิน**, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://medium.com/sutthirak/เที่ยวเวียดนาม-ตอนที่-2-เจาะเวลาหาอาณาจักรจามปาที่หมีเชิน-404e68a0e1b1>

ภาพที่ 15 ปราสาทมิเชินหมายเลข E7

ที่มา : Sutthirak, **เที่ยวเวียดนาม ตอนที่ 2 : เจาะเวลาหาอาณาจักรจามปาที่หมีเซิน**, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://medium.com/sutthirak/เที่ยวเวียดนาม-ตอนที่-2-เจาะเวลาหาอาณาจักรจามปาที่หมีเซิน-404e68a0e1b1>

โบราณสถานกลุ่ม E มีอายุราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 10 ในรัชสมัยของพระเจ้า विक्रานตวรมัน สร้างเพื่อถวายแด่พระศิวะ โบราณสถานกลุ่มนี้ประกอบด้วยปราสาททั้งหมด 9 หลัง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของโบราณสถานกลุ่ม A โบราณสถานทั้ง 2 กลุ่มนี้แยกจากกัน โดยมีโบราณสถานกลุ่ม G และลำธารมากั้นกลาง ปราสาทในแต่ละหลังถูกสร้างในเวลาที่แตกต่างกัน ได้แก่ ได้แก่ ปราสาทหมายเลข E1 ปราสาทหมายเลข E2 ซึ่งเป็นประตูอยู่ทางทิศตะวันตกของปราสาทหมายเลข E1 ปราสาทหมายเลข E3 ใช้เป็นที่เตรียมวัตถุประกอบพิธีทางศาสนา ปราสาทหมายเลข E4 มีขนาดค่อนข้างใหญ่ตั้งอยู่ถัดจากปราสาทหมายเลข E1 ไปทางทิศเหนือ ไม่มีการประดับตกแต่งลวดลายใดๆ บนผนัง คาดว่าสร้างในต้นศตวรรษที่ 11 ปราสาทหมายเลข E5 E6 และ E7 ถูกสร้างเรียงเป็นแถวอยู่ทางทิศใต้ของปราสาทหมายเลข E1 ส่วนใหญ่ปราสาทในโบราณสถานกลุ่มนี้ล้วนถูกทำลาย ที่ยังคงเหลืออยู่มีเพียงปราสาทหมายเลข E7 ซึ่งมีลักษณะหลังคาเป็นรูปโค้งคล้ายเรือ ตั้งอยู่ตามแนวยาวทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก มีประตูหันไปทางทิศเหนือ ภายในปราสาทมี 2 ห้อง ใช้เก็บวัตถุสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (กรมศิลปากร, 2542: 28-29)

ภาพที่ 16 ประติมากรรมพระคเณศสี่กรภายในปราสาทมิเชินหมายเลข E5

ที่มา : อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช, พระพิฆเนศจากปราสาทมิเชิน E5, เข้าถึงเมื่อ 5 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://art-in-sea.com/th/data/vietnam-art/cham-art/itemlist/category/80-พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองดานัง.html?start=2>

ในปี ค.ศ. 1903 ได้ค้นพบประติมากรรมรูปพระคเณศสี่กรอยู่ในทำยี่น ภายในปราสาทหมายเลข E5 ประติมากรรมดังกล่าวนี้คาดว่าสร้างในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 7 หรือต้นคริสต์ศตวรรษที่ 8 นับเป็นศิลปะฮินดูที่หายาก ส่วนมากในโบราณสถานกลุ่มนี้ล้วนถูกทำลาย (กรมศิลปากร, 2542: 29)

ภาพที่ 17 หน้าบันรูปวิษณุอนันตศायินจากโบราณสถานกลุ่ม E

ที่มา : เชษฐ ดิงส์ถุขลิ, หน้าบันรูปวิษณุอนันตศायินจากปราสาทมิเชิน E, เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม, เข้าถึงได้จาก <http://www.sac.or.th/databases/seaarts/th/sculptureth/จามปา/item/380-หน้าบันรูปวิษณุอนันตศायินจากปราสาทมิเชินe-3.html>

ซุ้มของโบราณสถานกลุ่ม E นี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับกุกุหรือจันทรศาลาในศิลปะอินเดียอย่างมาก เป็นซุ้มเรียบ วงโค้งเดี่ยว ที่ปลายประดับมกรหันออก อย่างไรก็ตาม ศิลปะจามได้เพิ่มลายม้วนเข้าด้วย ทำให้ซุ้มมีทั้งม้วนเข้าและม้วนออกไปพร้อมกัน กึ่งกลางทับหลังปรากฏภาพเล่าเรื่องตอนวิษณุอนันตศายินปัทมาภะ หรือพระวิษณุบรรทมกลางเกษียรสมุทรและมีพระพรหมผุดขึ้นมาจากพระนาภี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปราสาทหลังนี้สร้างขึ้นในศาสนาฮินดู

กลางหน้าบันเป็นภาพเล่าเรื่องตอนวิษณุอนันตศายินปัทมาภะ หรือพระวิษณุบรรทมกลางเกษียรสมุทร ประกอบด้วย พระวิษณุบรรทมบนขนดนาคของอนันตนาคราช พระหัตถ์จับก้านบัวที่ผุดขึ้นมาจากพระนาภี ด้านบนปรากฏพระพรหมสี่พักตร์ซึ่งอยู่บนยอดด้านบนสุดของหน้าบันด้วย ที่ด้านข้างทั้งสองปรากฏครุฑยุคนาคซึ่งเป็นพาหนะและมีความเกี่ยวข้องกับพระวิษณุอยู่แล้ว

3.6 ปราสาทมิเชิน E1

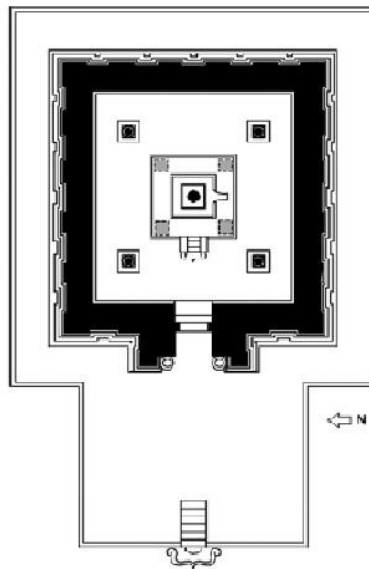
ปราสาทหมายเลข E1 คาดว่ามีอายุอยู่ในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 7 ซึ่งพิจารณาจากแท่นบูชาซึ่งเป็นศิลปะแบบจามโบราณ ปราสาทหมายเลข E1 มีประตูทางเข้าอยู่ทางทิศตะวันตก ฐานของปราสาทหมายเลข E1 เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังคาปราสาทมุงด้วยไม้และกระเบื้อง ไม่มีหน้าต่าง หลอกอยู่รอบปราสาทเหมือนปราสาทอื่น นอกจากนี้ยังมีหินทรายแกะสลักขนาดใหญ่ สลักภาพเกี่ยวกับ “กำเนิดของพระพรหมา”

ภายในปราสาทหมายเลข E1 มีฐานสลักหินซึ่งประกอบด้วยแท่งหินทรายยาวต่อเนื่องกัน ฐานสลักหินได้ถูกแกะสลักอย่างประณีตเป็นภาพการรำรำ การเล่นดนตรีเครื่องสาย เป่าขลุ่ย และมีการแกะสลักเป็นเรื่องราว รวมถึงกิจกรรมทางศาสนาพราหมณ์ เช่น การเทศน์ การเตรียมยา การรักษาโรคของพราหมณ์ เป็นต้น ภาพทางศาสนาจะแบ่งเป็นตอนๆ โดยใช้การตกแต่งประดับประดาด้วยลายไม้เลื้อย ซึ่งเป็นลักษณะเด่นโดยเน้นที่วงโค้งเป็นลายก้านขดม้วนเข้าหากันและตรงกลางทำเป็นรูปกรอบเหลี่ยมเพชรผสมผสานกับลายดอกไม้ นักวิจัย P. Stern คิดว่างานตกแต่งในลักษณะนี้ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอจัญตา (Ajanta) ของอินเดีย และมอง บัวเชลีโอ (J. Boisselier) กล่าวว่า มีลักษณะใกล้เคียงกับศิลปะทวารวดี (ศิลปะไทยตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 6-11) (กรมศิลปากร, 2542: 28)

บทที่ 4

ลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับและเปรียบเทียบลวดลายกับรูปแบบศิลปะอื่น ๆ

4.1 ลักษณะปราสาทมิเชินหมายเลข E1

ภาพที่ 18 ผังปราสาทมิเชินหมายเลข E1

ที่มา : Parul Pandya Dhar, *The Early Temples of Campa, Vietnam: Shaping an Architectural Language*, เข้าถึงเมื่อ 13 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก

https://www.researchgate.net/publication/327821860_Dhar_Parul_Pandya_2016_The_Early_Temples_of_Campa_Vietnam_Shaping_an_Architectural_Language_In_Temple_Architecture_and_Imager_y_of_South_and_Southeast_Asia_Prasadanidhi_Papers_Presented_to_Professor_MA

ปราสาทหมายเลข E1 คือ ปราสาทหลักของโบราณสถานมิเชินกลุ่ม E ภายในปราสาทหมายเลข E1 ล้อมรอบด้วยกำแพงอิฐบาง ๆ H. Parmentier บันทึกไว้ว่า ปราสาทหมายเลข E1 ตั้งอยู่ที่บริเวณเนินเขาสูงมีลักษณะคล้ายขั้นบันได อยู่ทางด้านปลายทิศตะวันตก ภายในปราสาทหลักเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ล้อมรอบด้วยกำแพงอิฐบาง ๆ ภายในห้องมีความกว้างประมาณ 6.4 เมตร ความยาวประมาณ 6.96 เมตร ภายในบริเวณที่ล้อมรอบด้วยกำแพงอิฐบาง ๆ มีขนาดใหญ่กว่าภายในโบราณสถานกลุ่มอื่นและปราสาทจาม ดังนั้น มีความเป็นไปได้สูงว่าไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อล้อมรอบห้องภายในปราสาทเพียงอย่างเดียว ยิ่งไปกว่านั้นคือ ทำหน้าที่เป็นกำแพงล้อมรอบแทนบุชชาที่บริเวณ

ตรงกลางลานกว้างภายในห้อง ปราสาทมิเชินหมายเลข E1 ไม่มีประตูหลอก บนผนังกำแพงได้แกะสลักเป็นลวดลาย ลักษณะเหล่านี้ทำให้กำแพงปราสาทหมายเลข E1 ดูโดดเด่นมากกว่ากำแพงของโบราณสถานอื่น ๆ ห้องภายในปราสาทหมายเลข E1 มีประตูทางเข้าอยู่ด้านทิศตะวันตก ถูกสร้างด้วยเสาหิน 2 เสา มีหน้าบันซึ่งปรากฏอยู่ที่ประตูทับหลัง บริเวณพื้นภายในห้องจะอยู่ต่ำกว่าประตูทางเข้าด้านตะวันตกเล็กน้อย

4.2 บริบทของฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชินหมายเลข E1

ภาพที่ 19 ฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1 ที่พิพิธภัณฑสถานศิลปะจาม เมืองดางัง

ที่มา : เซซุรุ ตึงสัญชลี, ฐานสลักหินจากปราสาทมิเชิน E, เข้าถึงเมื่อ 25 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.sac.or.th/databases/searts/th/sculptureth/จามปา/item/65-ฐานสลักหินจากปราสาทมิเชิน-e.html>

ภายในห้องของปราสาทหมายเลข E1 คือ ที่ประดิษฐานฐานสลักหินที่อยู่แกะสลักอย่างประณีตและงดงามเพื่อรองรับศิวลึงค์ขนาดใหญ่ บริเวณด้านหน้าของฐานสลักหินจะมีบันได ตรงบริเวณผนังบันไดจะมีรูปทรงเป็นรูปตัว S ซึ่งเลียนแบบมาจากงาของช้าง จะมีฐานเสาทั้ง 4 ด้านตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างฐานสลักหินและมุมห้อง ฐานเหล่านี้คือ ฐานเสาที่สร้างด้วยไม้ ส่วนหลังคาจะใช้วัสดุที่เบาเพื่อเป็นกำบังให้กับศิวลึงค์ที่ตั้งอยู่บนฐานสลักหิน ทั้งนี้ศิวลึงค์และโยนิทั้งหมดที่ถูกค้นพบโดย H. Parmentier เหลือเพียงชิ้นเล็ก ๆ เท่านั้น ดังนั้น H. Parmentier เสนอว่า มีการสร้างศิวลึงค์ขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นในภายหลังอย่างแน่นอน

ภาพที่ 20 ภาพจำลองโครงสร้างคลุมแท่นศิวลึงค์ของปราสาทสมโบร์ไพรกุก

ที่มา : Parul Pandya Dhar, **Proposed model of a januk structure sheltering the Mý Son E1 linga as displayed at the Mý Son site museum**, เข้าถึงเมื่อ 13 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก https://www.researchgate.net/figure/Proposed-model-of-a-januk-structure-sheltering-the-My-Son-E1-linga-as-displayed-at-the_fig2_327821860

Trần Kỳ Phương เสนอว่า ลักษณะโครงสร้างด้านบนของฐานสลักหินหมายเลข E1 คล้ายกับโครงสร้างคลุมแท่นศิวลึงค์ของปราสาทสมโบร์ไพรกุก ที่ได้รับความนิยมในศิลปะขอม ซึ่งมีหลังคาเป็นรูปทรงพีระมิด ปูกระเบื้องบนโครงที่ทำด้วยไม้ที่ค้ำด้วยเสาไม้ เขาแนะนำอีกว่า ในช่วงแรกเสาไม้จะถูกวางไว้มุมด้านบนของฐานสลักหิน ในช่วงที่สองเสาจะถูกวางไว้ในพื้นที่ที่ใหญ่กว่าเล็กน้อย และถูกวางไว้บนพื้นภายในห้องระหว่างมุมห้องและแท่น

ตามที่ P. Baptise กล่าวไว้ว่า ในช่วงแรกส่วนใหญ่เสาหลักจะถูกวางไว้บนฐานสลักหิน และเขาได้แนะนำความเป็นไปได้ว่า พวกเขาอาจจะมียศดูบางอย่างเพื่อเป็นกำบังให้กับศิวลึงค์ และเขาได้สันนิษฐานว่า การจัดเรียงแบบนี้มีลักษณะคล้ายการจัดเรียงภายในมณฑปที่สมโบร์ไพรกุก

ดังนั้น ในช่วงเวลานั้นโครงสร้างภายในปราสาทขอมได้รับอิทธิพลมาจากโครงสร้างคลุมแท่นศิวลึงค์ของปราสาทสมโบร์ไพรกุก และมีความเป็นไปได้จากข้อสันนิษฐานของ Trần Kỳ Phương

ว่ารูปแบบโครงสร้างภายในปราสาทมิเชินหมายเลข E1 และโครงสร้างปราสาทสมโบร์ไพรกุก S2 และ N17 มีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน

4.3 รูปแบบโครงสร้างฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชินหมายเลข E1

ภาพที่ 21 หินแต่ละก้อนในฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1

ที่มา : Parul Pandya Dhar, *The Early Temples of Campa, Vietnam: Shaping an Architectural Language*, เข้าถึงเมื่อ 13 มีนาคม 2562, เข้าถึงได้จาก

https://www.researchgate.net/publication/327821860_Dhar_Parul_Pandya_2016_The_Early_Temples_of_Campa_Vietnam_Shaping_an_Architectural_Language_In_Temple_Architecture_and_Imagery_of_South_and_Southeast_Asia_Prasadanidhi_Papers_Presented_to_Professor_MA

ฐานสลักหินหมายเลข E1 ประกอบด้วยหินจำนวน 12 ก้อน หินในแต่ละก้อนจะถูกแกะสลักลวดลายอย่างประณีตและสวยงาม หินจะถูกทำให้เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสเพื่อให้เกิดความพอดี และ

ถูกจัดเรียงเข้าไว้ด้วยกัน หินแต่ละก้อนจะมีความกว้างประมาณ 2.7 เมตร และความยาวประมาณ 2.7 เมตร ฐานมีความสูงประมาณ 0.65 เมตร ในแต่ละก้อนจะมีการตัวอักษรสันสกฤต ซึ่งตัวอักษรจะถูกไล่อย่างเป็นลำดับจากก้อนหนึ่งไปอีกก้อนหนึ่ง ตัวอักษรที่ปรากฏนั้นจะเป็นเครื่องหมายในการรวบรวมร่องรอยการแกะสลักของฐานสลักหิน

ฐานสลักหินหมายเลข E1 มีการแกะสลักเรื่องราว 3 แบบ ได้แก่ การแกะสลักลวดลายประดับ การแกะสลักในเชิงสถาปัตยกรรม และการแกะสลักเกี่ยวกับคนหรือสัตว์

ภาพที่ 22 บันไดตรงกลางของฐานสลักหินมิเชิน E1

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 73

บริเวณฐานตรงกลางที่ยื่นออกมาจะมีบันได 3 ชั้น ชั้นแรก คือ ธรณีประตู หินถูกวางในแนวนอน และถูกแกะสลักเป็นลวดลายคล้ายใบไม้มีวนออกทั้ง 2 ด้าน ชั้นที่ 2 ถัดขึ้นมา บริเวณตรงพนักบันไดจะถูกแกะสลักเป็นลวดลายดอกกลมสลับลีเหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียกว่า ลายประจายามกำมปู ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของปราสาทมิเชินหมายเลข E1 ตรงบันไดชั้นที่ 2 จะถูกแกะสลักเป็นรูปนางรำ 3 คนกำลังโบกผ้าแถบ ถัดมาคือชั้นที่ 3 จะถูกแกะสลักเป็นรูปนางรำอยู่ตรงกลาง และทางด้านซ้ายและด้านขวา คือ คนกำลังถือของกำนัล

ภาพที่ 23 นางรำโบกผ้าแถบตรงบันได

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 74

ภาพแกะสลักนางรำกำลังโบกผ้าแถบตรงบันไดฐานสลักหินถือได้ว่าเป็นผลงานชิ้นเอกในศิลปะจาม มีการจัดวางท่าทางของนางรำได้อย่างเหมาะสมและยอดเยี่ยม มีการถือผ้าแถบในลักษณะปล่อยผ้าลงมาในแนวตั้ง ใบหน้าเอียงเกือบ 90 องศา มีการมองขึ้นไปทางเทพเจ้า นางรำที่อยู่ตรงกลางจะกางแขนขาออก และเอียงตัวไปทางด้านขวาเล็กน้อย ส่วนสาวกที่ขนาบข้างทั้ง 2 คน จะกางแขนขาออกเช่นกัน เครื่องประดับของนางรำประกอบด้วย สร้อยลูกปัดขนาดใหญ่จำนวน 2 เส้น หัวเข็มขัดจะหันขึ้นด้านบนอยู่ตรงบริเวณกระดูกสันอก นอกจากนี้ยังมีสร้อยคอมือ และต่างหูที่มีลักษณะเป็นทรงกลมแบน นางรำจะนุ่งกระโปรง จีบกระโปรงเป็นแนวทแยง ซึ่งรูปแบบลักษณะกระโปรงแบบนี้เป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาการแกะสลักเสื้อผ้าในศิลปะจาม ส่วนภาพแกะสลักนางรำในบันไดขั้นที่ 3 จะค่อนข้างแตกต่างจากภาพแกะสลักบันไดขั้นที่ 2 นางรำตรงกลางจะนั่งคุกเข่า และกางแขนออกเพื่อแสดงให้เห็นกล้ามเนื้อ ส่วนสาวกทั้ง 2 ข้างจะนั่งเฉย ๆ ไม่มีการเคลื่อนไหว

ภาพที่ 24 ฤๅษีเล่นวีณา

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 75

บริเวณแถวกำแพงด้านซ้ายจะประกอบด้วย เสาค้ำ รูปแกะสลักฤๅษี และมีการสร้างสัญลักษณ์ไว้ ฤๅษีจะถูกแกะสลักในท่ายืน มีการแอ่นสะโพก ฤๅษีจะแต่งตัวน้อยชิ้น กำลังเล่นวีณา มีเคราบาง ๆ และถักผมเปียรวบเก็บไปด้านหลัง

ภาพที่ 25 ฤๅษีเป่าขลุ่ย

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 75

ภาพแกะสลักฤๅษีกำลังเป่าขลุ่ย ฤๅษีจะมีหนวดและติ่งหูยาว นั่งในท่าขัดสมาธิชันเข่าขึ้นมา 1 ข้าง ใส่ผ้าโพกหัว และมวยผมเก็บไว้ด้านหลัง

ภาพที่ 26 ฤๅษีนั่งชันเข่าตรงปากถ้ำ

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 75

ภาพแกะสลักฤๅษีนั่งชันเข่าอยู่ในปากถ้ำ เขาจะสวมมงกุฎประดับบนศีรษะ มีแจกันวางอยู่ และตรงบริเวณข้างฤๅษีจะแกะสลักลวดลายคล้ายหอยสังข์ขนาดใหญ่ บริเวณเสาจะถูกแกะสลักเป็นลวดลายดอกไม้ และลวดลายพรรณพฤกษา

ภาพที่ 27 ลูกศิษย์กำลังนวดฤๅษี

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 75

ภาพแกะสลักลูกศิษย์กำลังนวดฤๅษี ฤๅษีนอนอยู่ใต้ต้นไม้ ศิระชะวางอยู่บนมือซ้าย ส่วนลูกศิษย์มีน้ำเต้าห้อยลงมาจากบ่าของเขา กำลังนวดขาข้างขวาของฤๅษีอยู่

ภาพที่ 28 ฤๅษีกำลังเทเหล้าลงบนหิน

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 76

ภาพแกะสลักฤๅษีใส่ผ้าโพกหัว นั่งคุกเข่า มือซ้ายของเขาเทเหล้าลงบนหินบริเวณโคนต้นไม้ ด้านหลังของฤๅษีคือคนถือแจกันโดยถือด้วยมือขวา ส่วนมือซ้ายถือผลไม้

ภาพที่ 29 ฤๅษีมองดูภาพที่เกิดขึ้นในชีวิต

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 76

ภาพแกะสลักฤๅษีคุกเข่า เสื้อของเขามีความยาวจนถึงบั้นเอว มือขวาของเขาวางไว้บนหน้าขา ส่วนภาพถัดไป คือ ฤๅษีกำลังคุกเข่า และดูเหมือนว่าเขากำลังนั่งมองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของเขา ทางภาพด้านขวา

ภาพที่ 30 ลูกศิษย์ไหว้ฤๅษี

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 76

ภาพแกะสลักฤๅษีกำลังหันหลัง มีที่ปัดอยู่บนไหล่ของเขา และลูกศิษย์กำลังคุกเข่า มองหน้า และพนมมือไหว้ฤๅษี

ภาพที่ 31 ฤๅษีเป่าขลุ่ยและฤๅษีกึ่งนั่งกึ่งนอนอยู่ใต้ต้นไม้
ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 76

ภาพแกะสลักฤๅษีกำลังเป่าขลุ่ย เขาจะถักผมเปียเก็บไว้ด้านหลังและนั่งชันเข่าขึ้นมา 1 ข้าง กำลังเล่นเพลงที่ผ่อนคลาย ในอีกด้านหนึ่งของหินเป็นภาพแกะสลักฤๅษีตนหนึ่งกึ่งนั่งกึ่งนอนตรงหิน บริเวณโคนต้นไม้ กำลังถือสร้อยประคำไว้ที่มือขวา ด้านหน้าของเขาจะมีเหยือกทรงน้ำเต้าขนาดใหญ่ วางอยู่

ภาพที่ 32 ฤๅษีและลูกศิษย์กำลังสนทนา และฤๅษีทำสมาธิ
ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 77

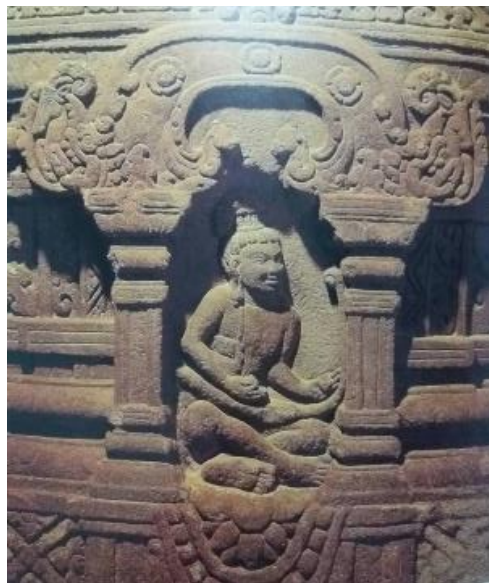
ภาพแกะสลักลูกศิษย์อยู่ในท่าหมอบ และชี้ไปใบไม้ที่ร่วงอยู่ตรงพื้น ดูเหมือนว่าลูกศิษย์และ ฤๅษีกำลังสนทนาได้ตอบกันอยู่ ส่วนฤๅษีที่อยู่ทางขวามือกำลังทำสมาธิในท่าคุกเข่า

ภาพที่ 33 ฤๅษีเทศนากับเหล่าสัตว์ป่า

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 77

ภาพแกะสลักฤๅษีกำลังเทศนากับเหล่าสัตว์ป่า นั่งอยู่ท่ามกลางหินจำนวนมาก เขาได้หันไปและชี้ไปทางนกแก้ว ในขณะที่กระรอกแอบอยู่หลังต้นไม้ และพยายามฟังการสนทนาระหว่างฤๅษีและนกแก้ว

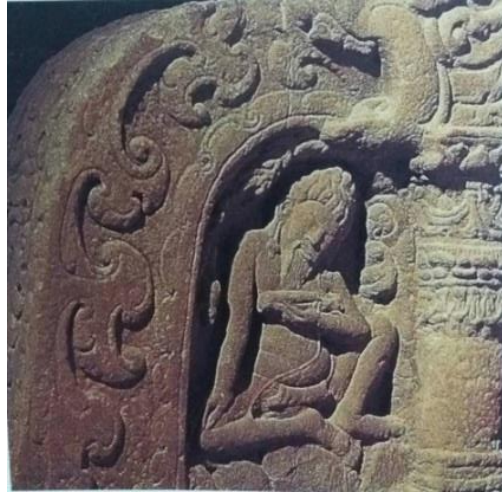

ภาพที่ 34 ฤๅษีเล่นพิณ

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 77

ภาพแกะสลักฤๅษีกำลังเล่นพิณ นั่งอยู่ในท่าขัดสมาธิ ลักษณะทรงผมจะดูโดดเด่นเนื่องจากการถักเปียทั้งศีรษะ และรวบเก็บทำมวยไว้ด้านบน ทรงผมนี้คือต้นแบบของทรงผมพระศิวนะและ

เทพเจ้าองค์อื่น ๆ และถือว่าเป็นสัญลักษณ์ในการบันทึกเกี่ยววิวัฒนาการของงานประติมากรรมในศิลปะจาม

ภาพที่ 35 ฤๅษีกำลังนั่งอ่านหนังสือ

ที่มา : EMMANUEL GUILLON, CHAM ART, 78

ภาพแกะสลักฤๅษีนั่งชันเข่าขึ้นมา 1 ข้าง กำลังนั่งอ่านหนังสือด้วยมือซ้าย ถักผมเปียมัดรวบไปทางด้านหลัง ไว้เครายาว และมีเสาค้ำอยู่ทางด้านขวามือของฤๅษี

4.4 ลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับในฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชิน E1

ภาพที่ 36 ซุ้มโค้งบนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1

ที่มา : Smugmug, Champa (Viet Nam), เข้าถึงเมื่อ 5 เมษายน 2562,

เข้าถึงได้จาก <https://awanderer.smugmug.com/Travel/Viet-Nam/Champa-Viet-Nam/>

ภาพที่ 37 ลายเส้นที่ลายเส้นชุ่มโค้งบนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1

ที่มา : วราภรณ์ สุวัฒน์โชติกุล, การวิเคราะห์ใหม่: สถาปัตยกรรมพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, 66

บริเวณด้านข้างทั้ง 2 ข้างของฐานสลักหินมิเชิน E1 จะปรากฏชุ่มจรณะ ชุ่มนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับกุกุหรือจันทรศาลาในศิลปะอินเดียอย่างมาก ลักษณะของชุ่ม กล่าวคือ มีลักษณะเป็นชุ่มเรียบ วงโค้งเตี้ย ตรงด้านบนของชุ่มจะแกะสลักกลายดอกกุหลาบจำนวน 3 ดอก ปล่อยพื้นหลังว่าง แสดงถึงเอกลักษณ์ของปราสาทหมายเลข E1 บริเวณหัวเสาจะแกะสลักลายมกรหันหัวออก และแกะสลักลายนาคหันหน้าเข้าหากัน ทำให้บริเวณหัวเสามีทั้งม้วนเข้าและม้วนออกไปพร้อมกัน

เสาประดับมีลักษณะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม บริเวณหัวเสาทั้ง 2 ข้างจะแกะสลักลายกليبัวหงายซ้อนทับกัน เรียกว่า บัวหัวเสา ถัดลงมาจากหัวเสามีแกะสลักเป็นรูปทรงรี ใต้รูปทรงรีมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า เรียกว่า เส้นลวด ถัดลงมาจะเป็นเส้นลวดอีก 3 ชั้น ต่อด้วยเสาที่มีการเจาะให้เกิดร่องตรงกลางเสาจำนวน 2 ร่อง ถัดมาคือแกะสลักเป็นรูปทรงรีจำนวน 2 ชั้น ต่อมาคือเส้นลวดจำนวน 1 ชั้น และฐานที่มีลักษณะเป็นรูปบัวคว่ำ เรียกว่า ฐานบัวคว่ำหรือบัวถลา อันดับสุดท้ายคือฐานเสา เรียกว่า ฐานหน้ากระดาน

4.5 การเปรียบเทียบลักษณะและลวดลายบนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1 และศิลปะเขมรสมัยสมโบร์ไพรกุก

ภาพที่ 38 ลายเส้นซุ้มโค้งบนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1

ที่มา : Parul Pandya Dhar, **The Early Temples of Campa, Vietnam: Shaping an Architectural Language**, เข้าถึงเมื่อ 6 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก

https://www.researchgate.net/publication/327821860_Dhar_Parul_Pandya_2016_The_Early_Temples_of_Campa_Vietnam_Shaping_an_Architectural_Language_In_Temple_Architecture_and_Imagery_of_South_and_Southeast_Asia_Prasadanidhi_Papers_Presented_to_Professor_MA

ภาพที่ 39 ลายเส้นซุ้มโค้งภายในปราสาทสมโบร์ไพรกุก

ที่มา : Parul Pandya Dhar, **The Early Temples of Campa, Vietnam: Shaping an Architectural Language**, เข้าถึงเมื่อ 6 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก

https://www.researchgate.net/publication/327821860_Dhar_Parul_Pandya_2016_The_Early_Temples_of_Campa_Vietnam_Shaping_an_Architectural_Language_In_Temple_Architecture_and_Imagery_of_South_and_Southeast_Asia_Prasadanidhi_Papers_Presented_to_Professor_MA

ซุ้มโค้งของศิลปะเขมร สมัยสมโบร์ไพรกุก จะมีลักษณะเป็นซุ้มเรียบ วงโค้งเตี้ย เช่นเดียวกับซุ้มจระนำบนฐานสลักหินมิเชิน E1 แต่ซุ้มในสมัยสมโบร์ไพรกุกจะไม่มีการแกะสลักลวดลายดอกไม้จะปล่อยให้ว่างเปล่า บริเวณหัวเสาทั้ง 2 ด้าน จะมีการแกะสลักในลักษณะม้วนออกและม้วนเข้า เหมือนกับซุ้มจระนำบนฐานสลักหินมิเชิน E1 บริเวณหัวเสาของซุ้มสมัยสมโบร์ไพรกุกจะมีลักษณะเป็นทรงสี่เหลี่ยม บริเวณเสามีการแกะสลักรูปทรงรียื่นออกมาเหมือนกับซุ้มจระนำบนฐานสลักหินมิเชิน E1 แต่มีจำนวนน้อยกว่า ส่วนตรงตัวเสามีการเจาะให้เกิดร่องจำนวน 2 ร่อง และฐานเสามีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกับซุ้มจระนำบนฐานสลักหินมิเชิน E1

ภาพที่ 40 ลายดอกกลมสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ลายประจำยามกำมปู) บนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1
ที่มา : เชษฐ ติงสัญชติ, ฐานสลักหินจากปราสาทมิเชิน E, เข้าถึงเมื่อ 6 เมษายน 2562,
เข้าถึงได้จาก <http://www.sac.or.th/databases/seaarts/th/sculptureth/จามปา/item/65-ฐานสลักหินจากปราสาทมิเชิน-e.html>

ภาพที่ 41 ลายดอกกลมสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ลายประจำยามกำมปู)บนปราสาทสมโบร์ไพรกุก ศิลปะเขมร
ที่มา : เชษฐ ติงสัญชติ, ภาพสลักรูปปราสาท บนผนังที่ปราสาทสมโบร์ไพรกุก, เข้าถึงเมื่อ 6 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.sac.or.th/databases/seaarts/th/architectureth/กัมพูชา/item/26-ปราสาทสมโบร์ไพรกุก-หมู่กลาง-หลังที่-1.html>

ลายดอกกลมสลัปลี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หรือลายประจำยามก้ามปู ถือเป็นลักษณะเด่นของฐานสลักหินมิเชิน E1 เนื่องจากบริเวณรอบ ๆ ฐานสลักหินและบริเวณผนังบันได หรือแม้แต่บริเวณหินในแต่ละก้อนก็มีการแกะสลักลวดลายนี้ ส่วนลายดอกกลมสลัปลี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่อยู่บนปราสาทอิฐ ศิลปะเขมร สมัยสมโบร์ไพรกุก ตรงบริเวณลายดอกไม้และลายขนมเปียกปูนจะมีการแกะสลักที่คมกว่าฐานสลักหินมิเชิน E1 และมีขนาดใหญ่กว่า

ภาพที่ 42 ลายกันหอยต่อเนื่อง บนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1

ที่มา : Mai Anh, *Cận cảnh kiệt tác đài thờ Chăm Pa đẹp nhất thánh địa Mỹ Sơn*, เข้าถึงเมื่อ 6 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <https://baomoi.com/can-canh-kiet-tac-dai-tho-cham-pa-dep-nhat-thanh-dia-my-son/c/23359543.epi>

ภาพที่ 43 ลายกันหอยต่อเนื่องที่ปลายทับหลัง ปราสาทสมโบร์ไพรกุก

ที่มา : ศูนย์ศึกษาศิลปกรรมโบราณในเอเชียอาคเนย์, *ทับหลังสมโบร์ไพรกุก พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติปราจีนบุรี อ.เมือง จ.ปราจีนบุรี*, เข้าถึงเมื่อ 6 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://scaasa.org/?p=575>

ลายกันหอยต่อเนื่องที่อยู่บนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1 จะอยู่ตรงปลายฐานก่อนบันไดขั้นที่ 1 มีลักษณะม้วนออก ส่วนลายกันหอยต่อเนื่องที่ทับหลังปราสาทสมโบร์ไพรกุก อยู่ตรงบริเวณปลายทับหลังทั้ง 2 ข้าง มีลักษณะม้วนเข้า

4.6 การเปรียบเทียบลักษณะและลวดลายบนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1 และศิลปะไทยสมัยทวารวดี

ภาพที่ 44 ลายดอกกลมสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ลายประจำยามก้ามปู)

บนฐานสลักหินปราสาทมิเชิน E1

ที่มา : MAURIZIO BORIANI AND ELISABETTA SUSANI, MY SON SANCTUARY, เข้าถึงเมื่อ 10 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <http://www.nutriamolidarte.com/osservatorio/vietnam.html>

ภาพที่ 45 ลายดอกกลมสลักสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ลายประจำยามก้ามปู)

ชิ้นส่วนจากแผ่นหินสลัก ศิลปะสมัยทวารวดี

ที่มา : ผู้ชายในสายลมหนาว, สืบหาทวารวดี : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์, เข้าถึงเมื่อ 10 เมษายน 2562, เข้าถึงได้จาก <https://www.bloggang.com/mainblog.php?id=nontree&month=30-03-2015&group=15&gblog=357>

ลายดอกกลมสลักรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนในศิลปะสมัยทวารวดี มักจะใช้ประดับอยู่ตามเสา ขอบประตูหน้าต่าง หน้าต่าง ของโบสถ์ วิหาร พลับพลาปราสาท พระเจดีย์และพระธาตุ เป็นต้น บริเวณลายขนมเปียกปูนของลายดอกกลมสลักรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนในศิลปะสมัยทวารวดีจะว่า และดูเร็วกว่าลายดอกกลมสลักรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่ปรากฏบนฐานสลักหินมิเชิน E1

ภาพที่ 46 ลายกันหอยต่อเนือง บนนรสิงห์ศิลา ศิลปะทวารวดี

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, คุยกับงานช่างไทยโบราณ, 212

ลายกันหอยต่อเนืองเป็นที่นิยมในช่วงสมัยศิลปะทวารวดีเป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่จะถูกแกะสลักบนแท่นศิลาและฐานเจดีย์ ลักษณะลายกันหอยต่อเนืองของศิลปะทวารวดีจะม้วนเข้า ซึ่งต่างจากลายกันหอยต่อเนืองที่ปรากฏบนฐานสลักหินมิเชิน E1 ที่มีลักษณะม้วนออก

ดังนั้น ลวดลายที่ปรากฏบนฐานสลักหินมิเชิน E1 ในศิลปะจาม ก็ได้ปรากฏบนรูปแบบศิลปะเขมร สมัยสมโบร์ไพรกุก และศิลปะไทย สมัยทวารวดีเช่นเดียวกัน เนื่องจากศิลปะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้ง 3 ศิลปะนี้ ล้วนมีอายุอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ 3 ศิลปะนี้ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดีย สมัยคุปตะ เพราะในสมัยนั้นศิลปะอินเดีย สมัยคุปตะ ได้รับการยกย่องว่าเป็นยุคทองของอินเดีย (Classic Age) ถือเป็นสมัยที่อารยธรรมอินเดียเจริญถึงขีดสุดในทุกด้าน ซึ่งด้านสถาปัตยกรรม ในสมัยนั้นมีความงดงามเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อน ๆ เช่น ที่ถ้ำอชันดา (Ajanta) สถาปัตยกรรมของอินเดียได้เปลี่ยนแปลงไป ตั้งแต่รูปร่างของเสาที่กลายเป็นการประดับตกแต่งลวดลายต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยลายตรงกรอบประตูถ้าส่วนใหญ่จะเป็นลายดอกกลมสลักรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หรือลายประจายามก้ามปู มีบัวหัวเสารูปร่างคล้ายผ้าโพกหัวแขก วงโค้งรูปเกือกม้าที่เรียกว่ากุฑู มีขนาดเล็กลงไปอีก และกลายเป็นเครื่องประดับตกแต่งอย่างธรรมดา ผันงถ้าประดับประดาไปด้วยเครื่องตกแต่ง และพระพุทธรูป ซึ่งศิลปะอินเดีย สมัยคุปตะ ได้แทรกซึมอยู่ใน

ศิลปะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยในศิลปะจาม และศิลปะเขมร สมัยสมโบร์ไพรกุกได้รับอิทธิพลด้านศาสนาและความเชื่อเข้ามา โดยมีการถ่ายทอดผ่านทางด้านประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ส่วนศิลปะไทย สมัยทวารวดี ได้รับอิทธิพลศาสนาและความเชื่อมาจากประเทศอินเดีย ผ่านการเข้ามาแวะพักของพ่อค้าชาวอินเดีย

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย

ฐานสลักหินที่ตั้งอยู่ภายในปราสาทมิเชินหมายเลข E1 ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับศิวิลิ่งค์ขนาดใหญ่ ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย บนฐานสลักหินจะถูกแกะสลักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับคนและสัตว์ ส่วนใหญ่จะแกะสลักเป็นรูปฤๅษีกำลังทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ฤๅษีกำลังเป่าขลุ่ย ฤๅษีกำลังเล่นพิณ ฤๅษีกำลังสนทนากับนกแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้บนฐานสลักหินยังถูกแกะสลักลวดลายประดับอีกด้วย

บริเวณด้านข้างทั้ง 2 ด้านบนฐานสลักหิน จะปรากฏการแกะสลักซุ้มประดับ เรียกว่า ซุ้มจระนำ ซุ้มนี้จะมีลักษณะเป็นซุ้มเรียบ วงโค้งเตี้ย ซึ่งคล้ายกับกุกุหรือจันทรศาลาในศิลปะอินเดีย ซุ้มนี้จะประกอบด้วยเสา 2 ต้น ลวดลายที่ปรากฏบนเสานี้ คือ ตรงบริเวณหัวเสาจะแกะสลักเป็นลายบัวหงายซ้อนทับกัน เรียกว่า บัวหัวเสา ส่วนตรงตัวเสามีการเจาะให้เกิดร่อง และเมื่อนำรูปแบบซุ้มจระนำที่ปรากฏบนฐานสลักหินมิเชิน E1 ไปเปรียบเทียบกับซุ้มประดับภายในปราสาทสมโบร์ไพรกุกพบว่า มีลักษณะเป็นซุ้มเรียบ วงโค้งเตี้ย ตรงตัวเสามีการเจาะให้เกิดร่องเช่นเดียวกัน แต่บริเวณหัวเสาของซุ้มประดับภายในปราสาทสมโบร์ไพรกุกจะเป็นทรงสี่เหลี่ยม

นอกจากนี้ บนฐานสลักหินมิเชิน E1 ยังมีการแกะสลักลวดลายประดับ ได้แก่ ลายพรรณพฤกษา ลายกันหอยต่อเนือง และลายประจายามก้ามปู ซึ่งลายประจายามก้ามปู คือลายที่เป็นลักษณะเด่นของปราสาทมิเชินหมายเลข E1 ลวดลายที่ปรากฏบนฐานสลักหินมิเชิน E1 ในศิลปะจามนี้ล้วนปรากฏอยู่บนรูปแบบศิลปะเขมร สมัยสมโบร์ไพรกุก และศิลปะไทย สมัยทวารวดีด้วยเช่นกัน เนื่องจาก 3 ศิลปะนี้ได้กำเนิดขึ้นในราวช่วงคริสต์ศตวรรษที่ใกล้เคียงกัน และล้วนได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดีย สมัยคุปตะ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนเสาประดับที่ฐานสลักหินภายในปราสาทมิเชิน E1 ทำให้ทราบว่าลวดลายที่ปรากฏนั้น มีความใกล้เคียงกับลวดลายในศิลปะเขมร สมัยสมโบร์ไพรกุก และลวดลายในศิลปะไทย สมัยทวารวดี ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควรมีการศึกษาลวดลายและเปรียบเทียบลวดลายที่พบกับรูปแบบศิลปะอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อเป็นการตรวจสอบสมมติฐานดังกล่าวต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือและเอกสารที่ตีพิมพ์ภาษาไทย

กรมศิลปากร, (2542). การสำรวจแหล่งโบราณสถานในอาณาจักรจามปา จากรายงานของคณะผู้แทนร่วมระหว่างชาวโปแลนด์. กรุงเทพมหานคร: ไม่พบที่พิมพ์.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. (2535). ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึงพ.ศ. 2000. กรุงเทพมหานคร: บริษัทรุ่งแสงการพิมพ์.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. (2538). ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง อินเดียน, ลังกา, ชวา, จัมปา, ขอม, พม่า, ลาว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว. (2530). ศิลปะจามและศิลปะพม่าโดยสังเขป. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิลปากร.

สันติ เล็กสุขุม, ดร. (2555). คุยกับงานช่างไทยโบราณ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช, ดร. (2557). ศิลปะเวียดและจาม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

หนังสือและเอกสารตีพิมพ์ภาษาอังกฤษ

EMMANUEL GUILLON. (2001). CHAM ART. Thailand: Amarin Printing.

Parul Pandya Dha. (2016). The Early Temples of Champa, Vietnam: Shaping an Architectural Language. New Delhi: Aryan Books International.

ข้อมูลจากเว็บไซต์

มะนาว. (2559). โบราณสถาน หมีเขิน My Son ฮอยอัน เวียดนาม. เข้าถึงเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2561. เข้าถึงได้จาก <https://maanow.com-my-son.html>.

ลำเจียก สองสีดา (2555). มรดกโลกในเวียดนาม3 : สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หมีเขิน. เข้าถึงเมื่อ 8 ตุลาคม 2561. เข้าถึงได้จาก <http://aseannotes.blogspot.com/2014/07/3.html>.

วาทีน ศานต์ สันติ. (2552). เวียดนาม : อาณาจักรจามปา. เข้าถึงเมื่อ 25 ตุลาคม 2561. เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/271235>.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2552). จาม : คนไร้ชาติ แต่ไม่ไร้อารยธรรม. เข้าถึงเมื่อ 25 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้จาก <http://lek-prapai.org/home/view.php?id=955>.

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อนท้องถิ่น. (2555). “หมีเขิน” ปราสาทแห่งตำนาน ..มรดกของเวียดนามและของโลก. เข้าถึงเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2561. http://vijai.trf.or.th/article_detail.asp?topicid

อรรถพล อุตร. (2557). **บรรดาปราสาทหินจามมีอายุนับพันปีในภาคกลางตอนล่างของเวียดนาม.** เข้าถึงเมื่อ 5 มีนาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <http://vowworld.vn/th-TH/ความประทับใจเวียดนามไทย/บรรดาปราสาทหินจามมีอายุนับพันปีในภาคกลางตอนล่างของเวียดนาม-254795.vov>

อาลี เสือสมิง. (2555). **ประวัติศาสตร์กรมอาสาจาม-มลายู อาณาจักรจัมปา (CHAMPA) และชนชาติจาม.** เข้าถึงเมื่อ 23 กันยายน 2561. เข้าถึงได้จาก <http://alisuasaming.org/main/?p=2851>.

AEC10NEWS. (2560). **“หมีเขิน”เมืองมรดกโลก.** เข้าถึงเมื่อ 23 กันยายน 2561. เข้าถึงได้จาก <http://www.aec10news.com/ท่องเที่ยวอาเซียน/item/5466-หมีเขิน-เมืองมรดกโลก>.

Chisa Phoophatthanachot (2560). **หมีเขิน ความงามแห่งสถาปัตยกรรม.** เข้าถึงเมื่อ 8 ตุลาคม 2561. เข้าถึงได้จาก http://chisablog428212.blogspot.com/2017/10/blogpost_77.html.

Oknationtv. (2552). **อาณาจักรจามปา (Jumpa).** เข้าถึงเมื่อ 2 กันยายน 2561. เข้าถึงได้จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/guidepong/2009/03/04/entry-3>.

Unesco. (2545). **My Son Sanctuary.** เข้าถึงเมื่อ 20 ตุลาคม 2561. เข้าถึงได้จาก <http://whc.unesco.org/en/list/949>.

Nation TV. (2558). **"ปราสาทหมีเขิน" ตำนานแห่งอาณาจักรจามปา.** เข้าถึงเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2561. เข้าถึงได้จาก <http://www.nationtv.tv/main/program/378446706/>.

ประวัติย่อผู้ศึกษา

ชื่อ - นามสกุล นางสาวณัฏฐนิชา ประพฤติกิจ
ที่อยู่ 99 หมู่ 3 ตำบลบ้านปรามไทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
75120
E-mail mean6540@gmail.com

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2558 สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนนารีวิทยา
จังหวัดราชบุรี
พ.ศ. 2561 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะอักษรศาสตร์ สาขาเอเชียศึกษา
(ภาษาเวียดนาม) มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
จังหวัดนครปฐม